

TESI DOCTORAL

**EL PROCÉS D'ESTANDARDITZACIÓ DE LES
LLENGÜES, ESTUDI COMPARATIU I
APLICACIÓ A LA LLENGUA AMAZIGHA**

**CARLES CASTELLANOS
BELLATERRA NOVEMBRE 1997**

*A en Pere, en Carles i la Teresa per als quals
la justícia i l'amistat entre els pobles han anat
sempre més enllà de les paraules.*

Reconeixements

Aquesta tesi és deutora de múltiples ajuts i suports que l'autor ha rebut en el decurs de la seva elaboració. Haig de destacar especialment totes aquelles persones que han tingut la paciència de llegir-se'n diferents passatges i donar-me'n orientacions.

Hassan Banhakeia, Salim Benkaddour i Saïd Allach per la informació referent al parlar rifeny; Carme Junyent i Xavier Lamuela respecte a importants orientacions generals i molt especialment Mohamed Tilmatine que ha tingut la constància de seguir l'elaboració de la tesi en diferents moments del procés tot oferint sempre consells i observacions inestimables. Hassan Akioud ha comprovat de manera acurada les informacions referents al parlar taixelhit.

No puc oblidar tampoc els recursos oferts per l'institut IREMAM d'Ais de Provença i molt especialment les facilitats que sempre he trobat en la persona responsable del fons amazigh Mme Claude Brenier-Estrine.

Ha estat molt important el suport que he rebut d'amics i familiars en tot moment, començant per l'entorn acadèmic amb l'encoratjament que sempre he trobat en la direcció i en el conjunt del professorat i del personal de la Facultat i del Departament de Traducció i d'Interpretació. Haig de destacar molt especialment el suport de Ramon Piqué en les tasques d'edició del present treball amb tants de detalls enutjosos que ha calgut abordar.

I finalment - i no pas en darrer terme - haig d'esmentar el meu director de tesi, Bernat Joan que tot salvant l'allliment geogràfic, amb la seva magnanimitat i intel·ligència m'ha aplanat tant el camí.

ÍNDIX

INTRODUCCIÓ	5
Capítol 1. Les motivacions d'aquest estudi	7
Capítol 2. Els objectius de la recerca	11
PART A. L'ESTANDARDITZACIÓ: DEFINICIÓ I MARC SOCIAL	17
Capítol 3. L'estandardització de la forma lingüística. Definició i conceptes relacionats	19
Capítol 4. Autocentrament i ideologia en els processos d'estandardització	29
4.1. Autocentrament i subordinació	29
4.2. Aspectes ideològics en l'estudi de la forma lingüística	30
Capítol 5. Consideracions de síntesi entorn de l'estandardització	35
PART B. ELS PROCESSOS D'ESTANDARDITZACIÓ	39
Capítol 6. Les condicions d'individuació de les llengües	41
6.1. Individuació, emergència i continuum lingüístic	41
6.2. Fenòmens d'individuació en l'estudi dels continua lingüístics	44
6.3. Anàlisi dialèctica de la individuació	66
6.3.1. Distància lingüística, identificació geotècnica i llengua	73
6.4. Tipologia general de la individuació. Signe i factors dominants en el procés	79
6.4.1. Variabilitat i signe de la individuació	84
Capítol 7. El procés d'emergència i de desenvolupament de la llengua estàndard	87
7.1. Aspectes de l'estandardització	89
7.2. Evolució i incidències de la llengua estandarditzada	112
7.2.1. Procés de composició	113
7.2.2. Incidències de la llengua estandarditzada	115
Capítol 8. Criteris de política lingüística en els diferents aspectes de l'estandardització	121
8.0. Consideracions generals	121
8.0.1. Contingut de l'expressió "política lingüística"	121

8.0.2. La consciència i la voluntat d'estandardització. Minorització i recuperació	122
8.0.3. Els criteris generals per a una codificació estandaritzadora	128
8.1. La grafització	139
8.2. La selecció morfosintàctica	143
8.3. El lèxic. Selecció, depuració, desenvolupament i modernització	145
8.4. L'elaboració estilística	150
PART C. APLICACIÓ A LA LLENGUA AMAZIGHA	153
Capítol 9. Objectiu i àmbit d'anàlisi	155
Capítol 10. Descripció dels parlars amazighs de referència	161
10.0. Sigles i abreviatures	161
10.1. Descripció del sistema fonètic	161
10.1.1. Breu descripció del sistema consonàntic	161
10.1.2. Observacions entorn de la variació dialectal	166
10.1.3. Breu descripció del sistema vocàlic	170
10.2. Descripció d'aspectes morfosintàctics	171
10.2.1. La flexió del nom	171
10.2.2. El pronom personal	175
10.2.3. Pronoms afixats al verb	177
10.2.4. Pronoms sufixats al nom, a les proposicions i als adverbis	180
10.2.5. La possessió	183
10.2.6. El sistema verbal	185
10.2.6.1. El pretèrit	186
10.2.6.2. El pretèrit negatiu	188
10.2.6.3. L'arist	189
10.2.6.4. L'imperatiu	191
10.2.6.5. L'arist intensiu, el participi, el pretèrit anterior	192
10.2.7. L'adjectiu	193
10.2.8. El demostratiu	195
10.2.9. Adverbis de lloc i partícules verbals de direcció	198
10.2.10. Partícules interrogatives	201
10.2.11. L'estat d'annexió i el genitiu	206
10.2.12. El predicat nominal. La partícula presentativa "d"	207

10.2.13. La partícula conjuntiva "d".....	208
10.2.14. El superlatiu i el comparatiu.....	209
10.2.15. Formes derivades.....	210
10.2.16. Preposicions.....	211
10.2.17. Conjuncions copulatives, il·latives i disjuntives.....	218
10.2.18. Partícules adverbials i indefinides.....	219
10.3. ANNEX: Recull de lèxic interdialectal amazigh	
10.4. Consideracions sociopolítiques i ideològiques.....	225
10.4.1. Situació geogràfica i política general.....	225
10.4.2. Consideracions sociolingüístiques.....	229
10.4.3. Estats àrabo-islàmics i identitat amazigha.....	232
10.4.4. Les ideologies sociolingüístiques confrontades.....	234
10.4.5. Marc polític i ideològic per a un procés d'establiment social de la llengua amazigha.....	236
Capítol 11. Elements per a l'elaboració de l'Amazigh Comú.....	239
11.0. Varietat i estandardització en la llengua amazigha.....	239
11.1. Estandardització de la grafia.....	244
11.1.1. Grafemes consonàntics.....	247
11.1.2. Grafemes vocàlics.....	251
11.1.3. Darreres consideracions entorn de l'estandardització de la grafia.....	252
11.2. Estandardització de la morfosintaxi.....	255
11.2.1. La flexió del nom.....	255
11.2.2. El pronom personal.....	257
11.2.3. Pronoms afixats al verb.....	258
11.2.4. Pronoms sufixats al nom, a les preposicions i als adverbis.....	259
11.2.5. El Possessiu.....	260
11.2.6.1. Conjugació del Pretèrit.....	261
11.2.6.2. Conjugació del pretèrit negatiu.....	262
11.2.6.3. L'aorist.....	263
11.2.6.4. L'imperatiu.....	264
11.2.6.5. L'aorist intensiu i el participi.....	265
11.2.7. L'adjectiu.....	265
11.2.8. El demostratiu.....	266
11.2.9. Adverbis de lloc i partícules verbals de direcció.....	268
11.2.10. Partícules interrogatives.....	269
11.2.16. Les preposicions.....	273

11.2.17. Conjuncions copulatives, il·latives i disjuntives	274
11.2.18. Partícules adverbials i indefinides	274
11.2.19. Consideracions entorn de l'estandardització de la morfosintaxi	275
11.3. Estandardització del lèxic	276
11.3.1. Lèxic bàsic	277
11.3.2. Lèxic Neològic	318
11.3.3. Consideracions entorn de l'estandardització del lèxic	326
11.4. Funció social de l'Amazigh Comú	329
CONCLUSIONS	335
BIBLIOGRAFIA	343
I. Sobre l'Escriptura i la Lectura	343
II. Lingüística i sociolingüística generals i estandardització del català	344
III. Amazigh (aspectes lingüístics i sociolingüístics)	348
IV. Aspectes descriptius sociolingüístics i lingüístics referents a realitats lingüístiques diverses (altres que l'amazigha i la catalana)	352

Introducció

Capítol 1. Les motivacions d'aquest estudi

A l'hora d'emprendre el camí de recerca de la tesi present partiem d'algunes experiències precedents que ens havien anat aproximant a aquest objecte d'estudi.

D'una banda, i des d'un punt de vista molt general, cal considerar les reflexions entorn de diversos aspectes de la lingüística contrastiva realitzats al llarg d'un prolongat període d'aprenentatge - de 1957 ençà - de llengües molt diverses (romàniques, germàniques, afroasiàtiques, euskara, grec, sànscrit...). L'interès per les llengües afroasiàtiques (que remarcuem de manera especial pel fet d'haver centrat l'objectiu del present estudi en la llengua amazigha) havia estat ben primerenc i s'havia iniciat amb l'estudi de la llengua hebrea als anys cinquanta per mitjà de la gramàtica escrita en llatí *Legisne Toram?* per un oncle-avi de l'autor d'aquesta tesi, Dom Bonaventura Ubach (1879-1960) de la comunitat monacal de Montserrat.

En segon lloc, han precedit el moment de l'elaboració d'aquesta tesi els estudis i reflexions sobre diferents aspectes de la variació lingüística i de la normativització gràfica, gramatical i lexical referits sobretot al català però estesos progressivament a d'altres llengües (euskara, occità, llengües escandinaves, neerlandès, llengües africanes, llengües americanes etc.) i a diferents parlars més pròxims (dialectes aragonesos, benasquès, franco-provençal, dialectes alemanys etc.).

I, en tercer lloc, cal situar els estudis sobre la llengua amazigha (o berber) iniciats uns vint anys enrere però desenvolupats sobretot a partir de 1992 i entorn dels quals hem tingut l'oportunitat de realitzar el treball de recerca presentat al Departament de Traducció i d'Interpretació el mes de setembre de 1995. La meua aproximació particular al coneixement de les llengües i les cultures nord-africanes començà a principis dels anys seixanta amb l'aprenentatge de l'àrab algerià de manera paral·lela a l'interès per la revolució algeriana que acabà, com és sabut, amb la independència d'aquest país el 1962. A partir d'aquest moment l'aproximació a la llengua i la cultura amazighes han estat lents: s'iniciaren amb la lectura de

manuais per a l'estudi de la llengua a partir dels anys setanta, però no s'aprofundiren fins al 1992, moment en què fou possible l'aprenentatge de la llengua amazigha (parlar taixelhit) a la UAB en els cursos de l'Institut Universitari d'Estudis Orientals dirigits pel Dr. Omar Ouakrim i moment en què també vaig tenir l'oportunitat d'entrar en contacte amb dos professors rifenyys (Abdelghani El Molghy, Hassan Banhakeia) i amb un professor cabilenc (Muhand Tilmatine) coautors del llibre "La Llengua Rifenya - Tutlayt Tarifit" (UAB,1996) els quals m'havien d'ajudar en el coneixement de la varietat rifenya de la llengua amazigha i de diferents aspectes de la lingüística general d'aquesta llengua.

Aquest itinerari particular té, d'una banda, la simple virtualitat d'explicar el procés d'aproximació de l'autor d'aquesta tesi al tema d'estudi, però té també una significació social en el sentit que és un exemple més de l'interès que el món nord-africà i les llengües afroasiàtiques han rebut per part d'alguns sectors al nostre país (entre els quals cal situar, sens dubte en un lloc destacat, els estudis bíblics a què m'he referit més amunt en esmentar el Monestir de Montserrat).

Aquesta tesi és, doncs, en un cert sentit també el resultat d'un procés d'aproximació que s'ha anat desenvolupant entre els estudiosos i en alguns sectors de la població en general, per la llengua i la cultura del Nord d'Àfrica, un interès que l'increment progressiu tant de la immigració com dels desplaçaments temporals i diferents formes de cooperació en les dècades més recents poden contribuir a créixer encara.

Els estudis que hem fet entorn de la llengua amazigha han estat tot seguit continuats amb els estudis més recents de llengua i cultura egípcies i d'altres llengües africanes que ens han portat a reflexionar sobre noves dimensions del procés d'estandardització vinculat al fenomen de l'escriptura i també entorn de la tipologia i la classificació de les llengües africanes.

L'enfocament de l'objecte d'aquesta tesi a diferents aspectes de l'estandardització de la llengua amazigha no ha estat, doncs, casual: ha estat el resultat del procés d'estudi precedent que hem

descriu i també d'un interès particular per aquesta llengua minoritzada del nord d'Àfrica, territori pròxim però paradoxalment amagat al nostre coneixement darrera les sòlides barreres polítiques i ideològiques establertes entre els països de tradició cristiana i colonialista i els de tradició àrabo-islàmica. No podem oblidar que una de les motivacions que han centrat més clarament el nostre interès ha estat la perspectiva de poder aportar els coneixements i les experiències acumulades entorn de la normalització i l'estandardització de la llengua catalana i d'altres llengües progressivament conegudes a una comunitat lingüística també minoritzada de l'altra banda de la Mediterrània.

Capítol 2. Els objectius de la recerca

L'objecte d'aquest estudi és la forma lingüística i més concretament la corresponent a la varietat de la llengua anomenada "estàndard" en relació als diferents fenòmens socials que acompanyen el procés de formació d'aquesta varietat i en relació també amb la variació interna de la llengua.

Els processos de sistematització formal de les llengües que entenem per estandardització incideixen en un nombre important de fenòmens socials i ideològics i alhora en són conseqüència de manera recíproca: l'estandardització formal posseeix una relació directa innegable amb els usos socials de la llengua, en el sentit que la implantació d'una determinada forma depèn del seu ús social efectiu; per la seva mateixa definició, la forma corresponent a la llengua estàndard és aquella que ha aconseguit la seva plena implantació social en els àmbits de masses. S'entén, doncs, que han de ser remarcables els aspectes que han de quedar al descobert en l'estudi dels processos d'estandardització en situacions de conflicte i concretament de minorització lingüística.

El nostre enfocament partirà, doncs, d'un estudi comparatiu dels processos de sistematització formal de les llengües tenint en compte els fenòmens sociopolítics que els acompanyen i amb l'objectiu d'extreure'n finalment aplicacions a un cas concret, el de la llengua amazigha.

A través de l'anàlisi contrastiva de diferents exemples, pretenem posar de manifest les característiques fonamentals dels processos d'estandardització tot centrant l'estudi en les implicacions socials del procés complex de selecció i optimització formal que entenem per aquest concepte. Estudiarem diferents nivells formals de la llengua, des de la grafia (el repertori de signes gràfics i la seva combinació i l'adequació al sistema fonètic de la llengua) a la morfologia (centrant l'atenció sobretot en els paradigmes morfològics) i al lèxic (estudiant la selecció i sistematització del lèxic supradialectal propi de la llengua estàndard); i

considerant en tot moment els aspectes d'elaboració (neologismes, elements estilístics) que necessita tot procés estandarditzador.

L'aplicació de les diferents consideracions i hipòtesis al cas particularment interessant de la llengua amazigha (d'una complexitat especial a causa de la seva situació social de minorització i a causa també de la seva dispersió dialectal) haurà de servir de banc de prova de les hipòtesis extretes de la reflexió i de l'estudi de les diferents experiències.

Per a abordar adequadament l'estudi del procés d'estandardització hem de partir d'una visió general de l'evolució de la formalització de les llengües en el pas del llenguatge oral a l'escriptura; i, més endavant, en la formació primer de la llengua literària i després (amb els mitjans de comunicació de masses) de la llengua estàndard.

L'objectiu del nostre estudi no és pas l'anàlisi d'aquest procés evolutiu sinó de l'estandardització pròpiament dita. Ens sembla però convenient d'exposar una breu panoràmica diacrònica per tal d'obtenir una perspectiva suficient del concepte d'estandardització.

Els estudis més solvents entorn del fenomen de l'escriptura (Coulmas(1989) i Gelb(1952) entre d'altres), ens permeten d'afirmar que el procés que coneixem avui com estandardització comença amb l'aparició de l'escriptura. Una primera observació general ens mostra que l'escriptura realitza en les llengües a les quals s'aplica, d'una banda una funció que és uniformitzadora ja que situa la llengua escrita per damunt de la variació real existent; es tracta d'un procés simplificador i optimitzador que acompanya de manera imprescindible els usos formals escrits. I d'altra banda, la llengua escrita, realitza també una funció de representació simbòlica, per mitjà de la qual aquesta varietat de la llengua, que ha esdevingut supradialectal i col·lectiva de la comunitat, pren d'una manera creixent el caràcter de símbol col·lectiu en relació al grup humà que la parla.

L'estandardització és per nosaltres, doncs, un procés que va lligat forçosament a l'aparició i a la propagació de l'escriptura. No compartim, doncs, la concepció d'Ansre (1971: 680) quan diu que *"també tenen lloc processos d'estandardització en casos en què no hi ha escriptura (aleshores es parla per exemple d'un dialecte "x" que és la "millor" forma d'una llengua)"*. No considerem que aquesta simple opinió favorable envers una varietat en relació a unes altres varietats dialectals constitueixi un fenomen d'estandardització. En aquests casos es podria parlar tan sols d'alguns elements d'extensió de l'ús social i d'inicis d'un procés d'uniformització o de simplificació formal, d'un procés que sempre es manifesta d'un abast força limitat ja que es tracta d'un fenomen sorgit del contacte entre parlars a partir exclusivament dels usos orals. A la nostra manera de veure perquè hi hagi estandardització hi ha d'haver un procés complex de sistematització, de selecció, de depuració i de creació i acumulació de materials lingüístics; un procés que es fonamenta en una fixació formal i que comporta una difusió de masses i que és, per tant, difícilment realitzable sense el suport de la forma escrita.

Insistent en la nostra argumentació podem dir que el fenomen del pas del llenguatge oral a l'escriptura, estudiat des d'un punt de vista diacrònic, ha tingut una doble repercussió fonamental:

- d'una banda, el *caràcter màgico-religiós* que l'escriptura confereix a la llengua a la qual serveix de suport; es tracta d'un caràcter màgico-religiós que reforça la seva funció simbòlica, tal com ja ho hem apuntat més amunt. La llengua que ha estat traslladada a l'expressió escrita, pren especialment en els seus inicis una consideració de tipus màgic derivada del fet d'haver donat perennitat per mitjà de l'escriptura a un fenomen (l'emissió lingüística oral) que és percebut com a extremament fugaç

- i d'altra banda, les conseqüències directes que té, en l'estabilització de la forma lingüística i fins i tot en l'estudi mateix de la llengua, el fet de representar-la per mitjà de l'escriptura. Tal com assenyalen diversos estudiosos (com Cardona, 1994: 131) no haurien aparegut

pròpiament els estudis de gramàtica sense l'observació de la llengua en la seva forma escrita: *"És un fet comprovat que la gramàtica com la coneixem nasqué amb la preocupació de conservar i fixar un text sagrat o en qualsevol cas important"*. I en el terreny de la variació interna d'una llengua, cal considerar que és el pas a l'escrit el que permet la solució convergent de dialectes prou diferenciats vers el model de llengua estàndard supradialectal conegut com el de la koinè grega. I ja hem apuntat que sense forma escrita no hi ha una veritable difusió social supradialectal i per tant és inconcebible un fenomen d'estandardització pròpiament dit.

D'altres implicacions de l'escriptura ens portarien a considerar com a objectes d'estudi les diferències entre les cultures de l'escriptura i les cultures de l'oralitat (Cardona, 1994: 117-133) i les interrelacions psicològiques entre llengua oral i la seva representació escrita; i ens portarien a abordar fenòmens complexos com el de la lectura o a estudiar les influències de la llengua escrita en la creació de la llengua oral. Coulmas (1989:11-15) assenyala una important varietat de funcions de l'escriptura: mnemònica, de distanciament, de reificació, de control social, d'interactivitat i estètica. Prendrem en consideració, en els capítols posteriors, alguns dels diferents aspectes esmentats; en aquesta introducció ens interessa tan sols assenyalar el caràcter fonamental del pas a l'escriptura en l'inici del procés històric que ha portat a l'estandardització.

En un moment més avançat d'aquest mateix procés històric cap a l'estandardització, apareix el concepte de "llengua literària" segons el qual aquesta varietat de llengua pren una entitat pròpia més enllà de la simple escriptura pel fet d'adoptar unes funcions socials de caràcter literari i de difusió social àmplia, funcions que s'han fet ara possibles a causa de la desvinculació del caràcter sagrat (i molt marcadament elitista) de la llengua escrita en els temps precedents. La llengua (que és ja objecte de la literatura, l'ensenyament i la comunicació de tipus secular en les transaccions quotidianes) es codifica en aquesta fase evolutiva d'una manera més sistemàtica per tal de fer-la apta per a les tasques més complexes de l'elaboració cultural i intel·lectual i per a la difusió i la reproducció més enllà dels petits cercles d'iniciats dins els quals es mantenia l'escriptura sacralitzada.

En un moment encara més pròxim es configura el concepte de "llengua estàndard" com a varietat de la llengua general i generalitzable al si del grup lingüístic; es tracta d'un concepte que cal vincular amb la utilització generalitzada dels mitjans de difusió de masses que tenen la llengua com a suport comunicatiu essencial. Centrarem la present tesi entorn del procés d'elaboració social de les formes lingüístiques en aquesta fase final d'estandardització; i per això partirem de l'observació d'una diversitat important de casos que ens mostraran processos diferenciats.

El nostre estudi es proposa, doncs, en aquesta perspectiva històrica, l'observació comparativa dels processos d'estandardització en la seva complexitat evolutiva, amb l'objectiu de detectar-ne les contradiccions i de sintetitzar-ne les constants.

L'aplicació de les reflexions i consideracions del nostre estudi a la llengua amazigha té aleshores la finalitat - tal com ja ho hem assenyalat - d'enfrontar-les a una realitat lingüística particularment apropiada tant des del punt de vista de les seves característiques sociolingüístiques com pel nombre important d'estudis que hi poden servir de fonament.

No cal dir que amb aquest nostre treball no és de cap manera la nostra pretensió d'aportar propostes que poguessin ésser considerades definitives per a la resolució d'una qüestió com la de l'estandardització de la llengua amazigha que ha estat objecte fins avui d'intenses reflexions i treballs per part de persones molt més sòlidament instal·lades en el coneixement d'aquesta llengua que l'autor del present estudi. Les consideracions que oferim en aquesta part d'aplicació pràctica de la nostra tesi volen ésser tan sols unes aportacions més en el procés d'estandardització d'aquesta important llengua nord-africana, un procés que des del nostre punt de vista ens proposem d'enriquir des de la perspectiva de diferents experiències precedents.

El nostre objectiu en aquest aspecte de la nostra tesi és mostrar l'existència d'importants

possibilitats d'estandardització de la llengua amazigha en les àrees principals sistematitzables de la forma lingüística, i d'exposar les estratègies que considerem més viables per a al seva realització. Concretament defensarem la possibilitat de delimitar uns trets convergents extrets de l'anàlisi dialectal que han de permetre de postular la viabilitat de la construcció d'un corpus supradialectal estandarditzable o "Amazigh Comú".

Part A. L'estandardització: definició i marc social

Capítol 3. L'estandardització de la forma lingüística. Definició i conceptes relacionats

En una primera aproximació podem definir el concepte d'"estandardització" en els termes següents: Anomenem estandardització lingüística formal "el procés de selecció i de sistematització formal que abasta diferents aspectes i varietats de la llengua (grafia, morfosintaxi i lèxic; llengua escrita i llengua oral) fins a constituir una varietat estàndard en les seves expressions escrita i oral, procés que es desenvolupa amb l'adequació als usos socials de massa".

Per a arribar a aquest concepte recordarem, en primer lloc, l'evolució de la designació "estàndard" en relació amb la llengua. Ha estat una evolució llarga: el terme estàndard aplicat a la llengua aparegué en llengua anglesa el 1711, segons explica Joseph (1987:3-7), utilitzat per Anthony Ashley Cooper, el qual diu referint-se als grecs "*they brought their beautiful and comprehensive Language to a just Standard...The Standard was in the same proportion carry'd into other Arts*"; el segon testimoniatge és del 1742 i el devern a Richard West el qual escriví referint-se a la llengua francesa de Racine: "*is the language of the times, and that of the purest sort; so that his French is reckoned a standard*". Més tard (1838-39) Henry Hallam es refereix al diccionari de l'Académie Française en els termes de: "*the most received standard of de French language*".

En aquests exemples i en els que se succeïren per Europa (manllevats de la llengua anglesa) a partir de mitjan segle XIX el sentit del terme estàndard tenia relació sobretot amb els conceptes de "fixació" i de "permanència" (sens dubte a causa de les connotacions de l'arrel "stand" en la llengua germànica originària) alhora que amb el concepte de "model".

Més tard, el terme "standard" s'anà decantant més clarament, en les seves aplicacions lingüístiques, cap al sentit de "punt de referència pel que fa a la qualitat".

L'aparició del terme compost "llengua estàndard" és encara posterior i l'autor citat més amunt ens recorda la introducció (Proposal) de l'Oxford English Dictionary de 1858 com a antecedent i l'extensió posterior d'aquesta designació generalment en connexió amb el projecte de l'Oxford English Dictionary esmentat.

Joseph explica l'extensió del terme "llengua estàndard" en la llengua anglesa com a resultat de la democratització dels usos lingüístics que acompanyà la Revolució Industrial, ja que en la nova situació en què es trencaven moltes barreres socials ja no es eren tan útils les velles designacions de "llengua literària" ni d'"anglès de la Reina" massa connotades com a minoritàries, reduïdes al conreu literari o dins l'àmbit de l'aristocràcia. D'altra banda, tampoc no hauria estat fàcil d'estendre unes designacions com "llengua nacional" o "llengua comuna", utilitzades en d'altres països, ja que l'extensió de l'anglès en l'imperi colonial li donava un caràcter àmpliament supranacional, més enllà de la cohesió i el sentit comunitari d'una entitat nacional homogènia.

Joseph (1987:6) sintetitza finalment en el nombre de nou (9), les característiques de la designació "standard x" (que correspondria a la nostra designació "x estàndard", és a dir: Anglès estàndard, "Italià estàndard", "Català estàndard", "Amazigh estàndard" etc.). Aquests nou factors són:

- 1) L'existència de "sinèdoque" ("individuació", en la nostra terminologia) en relació a uns dialectes determinats.
- 2) Els parlants de la llengua "x" reconeixen, una quantitat significativa de formes estàndard, de manera positiva respecte a les altres variants dialectals amb què entren en competència.
- 3) Només existeix un estàndard si les formes esmentades a l'apartat anterior són codificades, legislades, enregistrades i susceptibles d'utilització pels usuaris existents o potencials.

- 4) L'existència de l'estàndard implica l'ús regular d'un sistema d'escriptura.
- 5) La codificació que dona estabilitat a través del temps a l'estàndard, demana que les persones que actuen com a forces d'estabilització lingüística tinguin funcions culturals establertes al si de la comunitat.
- 6) Al costat de la codificació i de l'escriptura cal considerar també el prestigi cultural que s'associa a alguns aspectes de la cultura pròpia o a aspectes assimilats a d'altres cultures.
- 7) L'assimilació de funcions culturals de prestigi representa que la llengua estàndard ha d'ésser objecte dels canvis que calguin perquè aquestes funcions siguin comparables a les que existeixen a la llengua d'origen.
- 8) En combinació amb el punt anterior, la llengua estàndard en qüestió ha d'ésser intertraduïble (i intertraduïble regularment) amb una o més llengües reconegudes com a estàndards.
- 9) Les persones que intervenen en el canvi lingüístic necessari han de posseir funcions culturals ben establertes en la comunitat en qüestió.

Joseph comenta que existeixen usos impropis de la designació de "llengua estàndard" en casos en què no es compleixen els factors esmentats, per als quals utilitza l'expressió de "denominació metafòrica".

Si partim, doncs, del concepte de "llengua estàndard" definit per Joseph(1987), el nostre estudi s'ocuparà de descriure el procés d'aparició de "llengua estàndard" com a varietat supradialectal i referencial de la llengua fent una especial atenció als aspectes de la intervenció social i política en el procés.

En aquest sentit, la construcció d'una llengua estàndard o estandardització d'una llengua, és un procés complex que abasta àmbits molt diversos. En la línia de les concepcions dels sociolingüistes clàssics sobre planificació lingüística (Weinstein, Karam, Ferguson, Kennedy etc.) ens interessa comentar particularment les descripcions més recents del procés concret d'estandardització d'alguns autors com Adama Ouane (1991:76) segons el qual existeixen tres direccions en el desenvolupament d'una llengua: grafització, estandardització i modernització, entenent per estandardització el concepte que més endavant aquest mateix autor anomena amb el terme normalització (1991:78). E. Nolue Emenanjo (1991:157) parteix, en canvi, del terme "modernització" com a concepte global, el qual inclouria aspectes referents a mitjans auxiliars i a la difusió social de la llengua. Aquest autor desenvolupa particularment diferents aspectes socials de l'estandardització (Emenanjo, 1991:161)

Maahu-Bungi (1991:186-187) defineix l'estandardització com la normalització gramatical i lexical seguint així Ferguson segons el qual l'estandardització consisteix en dos factors: a) Grafització (materials impresos etc.) b) Modernització (del lèxic).

Els autors alemanys (com és el cas Ekkehard Wolff, 1991:2) distingeixen entre Statusplanung, i Korpusplanung. I dins aquest segon concepte, entre Kodifizierung (incloent Graphisierung), Harmonisierung, Modernisierung (innovació lexical) i Kultierung (correcció, estilística...).

En el nostre estudi utilitzarem el terme estandardització seguint el significat que li dona Ferguson (que inclou la grafització i la modernització) i com a equivalent, per tant, del Korpusplanung alemany. Ens allunyarem així parcialment d'una altra terminologia corrent i que concretament utilitza Lamuela (1994) en la qual la regulació de la forma lingüística és anomenada codificació i es reserva el terme estandardització per a expressar-ne la difusió social. Entenem que aquesta terminologia no fóra la més adequada per al nostre estudi ja que el tractament dels diferents aspectes de la forma lingüística va més enllà d'una simple codificació i s'expressa amb més precisió per mitjà del terme estandardització (designació

relacionada, a més, de manera molt evident amb la de "llengua estàndard").

Pel que fa als diferents aspectes de l'estandardització, prendrem en consideració els següents: la *grafització* (sistematització de la grafia), la *selecció morfològica* i la *sistematització lexical* (incloent-hi la neologia). I afegirem encara com a element complementari el concepte d'*elaboració estilística* que és aquella fixació dels diferents estils formals i informals que permeten una veritable versatilitat de la llengua (ens referirem aleshores a la *versatilitat estilística* com aquella potencialitat que reflecteix una situació d'establiment social de l'estandardització).

Farem referència també a les repercussions socials del fenomen de l'estandardització en l'estudi de cada cas referint-nos als termes *socialització* i *establiment* que comentarem tot seguit.

La comprensió del que és l'estandardització com a procés demana clarificar, a la nostra manera de veure, diferents conceptes sociolingüístics relacionats entre ells com:

Norma lingüística i llengua estàndard. Ja hem apuntat l'evolució històrica del procés d'estandardització: l'aparició de l'escriptura, el desenvolupament de la literatura (amb l'aparició de la "llengua literària", concepte elaborat a Catalunya fonamentalment per Pompeu Fabra i Josep Calveras) i l'ús en els mitjans de comunicació de masses (amb l'aparició de "l'estandardització" pròpiament dita de l'època actual). La llengua estàndard és, doncs, una varietat que respon a una fase determinada i a unes exigències socials determinades.

Podem dir que la normativització (o regulació de la forma per mitjà d'una norma) apareix en el moment de necessitat de fixació de la "llengua literària" i s'expressa per la fixació de l'ortografia i de la gramàtica. Però la fixació gràfica i gramatical no és sinònim d'estandardització. Per a l'estandardització cal no sols una normativa sinó també una adequació a usos socials amplis. L'estandardització no es pot considerar assolida sense la prova de la

utilització i de la difusió de la varietat estàndard en els usos supradialectals, públics i de masses que són específics d'aquesta varietat.

- *Estandardització i establiment de llengües*. L'ús social corresponent a una varietat estàndard pot ésser expressat per mitjà del concepte de socialització de la llengua, entesa com a capacitat socialitzadora o integradora que exerceix la llengua dins una comunitat. (Alguns autors com Lamuela i Murgades (1984) parlen, des d'un altre enfocament, de funció "discriminadora" com a funció que tota llengua socialitzadora exerceix respecte al procés d'ascens social). Existeix, doncs, una relació clara entre forma lingüística i ús social, tal com es pot desprendre de les consideracions precedents. Una forma lingüística no es fa necessària si no existeixen les exigències socials que la requereixen.

Per a les societats actuals el concepte de normalització sociolingüística pensem que es pot expressar amb més precisió per mitjà del terme *establiment* proposat per Lamuela (1994).

L'estandardització seria segons la nostra definició aquell grau d'elaboració que permet l'establiment social d'una llengua, dins una societat determinada, és a dir, el ple compliment de totes les funcions socials que exerceix una llengua normalitzada (o normal).

Aquest establiment es reflecteix en la característica que anomenem *versatilitat estilística* d'aquesta llengua, és a dir, en la capacitat d'adaptar les seves varietats internes als més diferents usos socials.

- *Estandardització i variació lingüístiques*. Ja hem apuntat més amunt la relació existent entre la variació lingüística i l'estandardització tal com l'hem definida, en el sentit que la consecució d'una llengua plenament estandarditzada ha de fer possible assolir la plena versatilitat estilística que permeti que les diferents varietats de la llengua compleixin totes les funcions socials requeribles.

Però aquest procés no és fàcil ja que, tal com ho hem assenyalat en una altre lloc (Joan&Castellanos:1993:11), la contradicció entre l'estandardització i la variació és de tipus primari: "la llengua escrita i els seus dialectes parlats constitueixen un sistema que es manté amb una certa tensió...la llengua escrita tendeix a la fixació tot recorrent sovint a l'aprofitament dels recursos expressius tradicionals; i les varietats parlades tendeixen a reflectir les variacions esdevingudes dins un àmbit geogràfic o social determinat".

Aquest fet no nega, però, les possibilitats d'estandardització, és a dir, de sotmetre aspectes de la variació lingüística a algunes configuracions estandarditzadores. Aquest fenomen és fàcil de concebre referit a la variació social, ja que es configura en general segons uns usos disjunts i compatibles de tal manera que les diferents variants poden ésser sistematitzades i fins i tot esquematitzades en els mitjans d'expressió de masses.

La problemàtica és més complexa, però, per al cas de la variació geogràfica. Observant el procés de creació d'una llengua estàndard a partir de les seves varietats geogràfiques (el qual és la base de les teories referents a la formació de la varietat estàndard de la llengua) ja hem comentat els punts generals exposats per Joseph(1987:6) segons els quals (punts 1 i 2) es produeix un fenomen de *sinècdoque*, concepte que desenvoluparem al capítol 6 quan tractarem del concepte que designem com *individuació*. De manera general ens interessa, però, comentar en una primera observació general les consideracions de Whiteley (1975: 224) que ens recorda l'anàlisi coneguda segons la qual es poden seguir dos processos: elevar un dialecte d'entre un cert nombre de dialectes (I aquest fóra el cas del *Swahili* estàndard per al qual s'ha triat el dialecte de Zanzíbar). O fer un compost de tots els dialectes principals (Com és el cas del *Shona* que és una varietat destil·lada de diversos dialectes).

En aquesta qüestió hem de discrepar novament de les opinions d'Ansre (1971:680) el qual defineix l'estandardització segons un únic model "el procés per mitjà del qual una varietat específica d'una llengua emergeix com a varietat preferida d'una comunitat parlant". Retindrem, però, d'aquest autor el fet que, en el model unidialectal la preponderància d'un

dialecte sobre els altres pot ésser objecte de canvis d'hegemonia a través del temps al si d'una mateixa comunitat lingüística, en funció dels desplaçaments geogràfics dels centres de poder.

Les diferents experiències ens mostren l'existència dels dos models diferenciats que hem comentat en Whitely, en el tractament de la variació geogràfica: el de l'estandardització unidialectal i el de l'estandardització pluridialectal. El primer el trobem vinculat sovint a l'emergència d'Estats-nació de tipus centralista (models espanyol, francès etc.). El segon model mostra un procés més participatiu i és exemplificat correntment per la koinè grega.

No es pot dir, però, que existeixi un model pluridialectal pur ja que sempre la predominança dels parlars socialment més establerts s'imposa a la pràctica. En aquest cas, però, el fet de no ésser una construcció unidialectal fa que l'estàndard assoleixi més fàcilment una integració geogràfica.

Sigui pel procediment integrador o d'imposició d'un sol dialecte, el cert és que tota llengua té necessitat d'una estandardització que sigui unificadora i convergent. En aquest sentit cal considerar que la funció dels paraestàndards geogràfics (o varietats regionals que cobreixen funcions de la llengua estàndard en una àrea geogràfica determinada) només pot ser concebuda com a útil en llengües amb una gran variació geogràfica.

Segons Polanco (1984:116) la codificació estàndard en relació a la variació dialectal geogràfica pot ser *unitarista*, *composicional*, *autònoma* i *independent*. Lamuela (1995:16) revisa aquests criteris i enumera les nocions de codificació (relacionades amb la variació geogràfica) següents: 1.*unitarista*, 2.*composicional*, 3.*plural* i 4.*independent*.

La primera o *unitarista* "construeix una única varietat codificada a partir també d'una única varietat preexistent". La codificació *composicional* és "la que arriba a una única varietat codificada partint de diverses varietats anteriors". La codificació *plural* és "la que

ofereix diverses varietats codificades compatibles amb la concepció i l'ús unitaris de la llengua". I la codificació *independent* és aquella "que tracta varietats diferents com a llengües separades". Farem ús d'aquests conceptes en anàlisis ulteriors.

Com a fenomen previ a l'estandardització existeix un procés que pot ésser útil de considerar, i que podem anomenar *d'homogeneïtzació interdialectal* que es desenvolupa com a conseqüència dels contactes interdialectals al si de d'una mateixa àrea lingüística; de manera general és possible d'observar que es produeix un mecanisme d'igualació interdialectal que és aplicat pels parlants dels diferents dialectes geogràfics per tal d'ésser més àmpliament compresos quan es troben davant d'auditoris d'altres parlars; sovint es tracta també d'imitar les formes dels sectors socials més prestigiosos entrant així en alguns dels mecanismes de l'estandardització sense que es pugui parlar d'estandardització pròpiament dita a causa de la manca de sistematització o de difusió social (sobretot si no existeix el suport escrit, tal com hem observat més amunt i tal com ens recorda també Joseph en el seu 4t punt) (v. p.21).

Aquest fenomen és sempre parcial; no representa pas per part del parlant adaptar-se totalment a un altre dialecte sinó que es tracta d'un cert procés d'igualació i de selecció formal en el sentit d'evitar les formes que se s'oposa que són d'abast reduït o desprestigiades socialment tot substituint-les per unes altres.

Com a fenòmens resultants d'un tractament no estandarditzador de la variació lingüística convé assenyalar finalment el dialectalisme i la contracció estilística.

Anomenem *dialectalisme* la preponderància dels usos dialectals o de la consideració simbòlica dels dialectes en detriment de la varietat estàndard supradialectal. Aquest fenomen amaga el que és de fet una cessió de les funcions que corresponen a una llengua estàndard, a una altra llengua o llengua dominant (Lamuela(1987:69). En definir la situació d'una llengua subordinada Lamuela exposa "que es caracteritza pel fet que la varietat estàndard pertany a una altra llengua, talment que en bona mesura inhibeix els intercanvis entre les varietats de la

llengua subordinada i hi projecta les pròpies innovacions. Això es tradueix en una situació de "dialectalització" de la llengua subordinada, que presenta una forta varietat lingüística, i en la submissió als models de la llengua dominant".

La subordinació també comporta una *contracció estilística*. L'autor esmentat adés comenta en aquest sentit que "la llengua subordinada, apartada dels usos propis de la varietat estàndard, coneix una organització limitada i sui generis dels registres socials i manca del lèxic i dels recursos expressius propis dels registres que li són vedats".

4.1. Autocentrament i subordinació

Des del punt de vista de la consideració de les forces endògenes i exògenes en relació al grup lingüístic considerat, cal tenir el compte l'existència d'autocentrament o no a l'hora d'avaluar les opcions estandarditzadores.

Particularment en les tries de les opcions gràfiques cal assenyalar, en les casos mancats d'autocentrament, l'existència de fenòmens de subordinació de tal manera que tota llengua minoritzada pertany a una àrea d'influència econòmica, política o cultural de tipus colonialista o imperialista. En tenim exemples clars en els següents casos, com és l'ús de l'alfabet ciríl·lic per llengües no-eslaves de l'antiga URSS; l'ús de l'alfabet àrab dins l'àrea de dominació i d'influència àrab (més enllà de l'abast de la llengua); l'ús de grafies europees (espanyola, francesa) en les seves colònies o ex-colònies respectives etc.

Especialment en les àrees que han estat sotmeses a una prolongada dominació imperialista hi ha molts prejudicis, tal com assenyala Gilbert Ansre (1971:680-683), que s'oposen a l'estandardització. Com a reflex de la manca d'autocentrament pot ésser oportú de recordar que en molts països colonitzats culturalment els responsables de l'estandardització són majoritàriament persones europees occidentals amb totes les conseqüències que comporta aquest fet.

L'existència de fenòmens de subordinació que influeixen en l'estandardització és consignada pels debats importants que tenen lloc en àrees lingüístiques que es reparteixen en més d'un Estat (llengües *Hausa* i *Kanuri* entre el Níger i Nigèria; llengua *Oromo* entre Kenya i Etiòpia etc).

La influència fragmentadora exògena es produeix no sols per la incidència dels Estats sinó també per la influx de l'educació colonial (orientada, per exemple, d'acord amb les diferents esglésies missioneres, tal com ho exemplifica Jockers per al cas de la llengua *Tiv* de Nigèria) (Jockers,1991:145-156).

Aquest concepte d'autocentrament formulat per primer cop al nostre país per Bernat Joan (1993a: 40-41) des d'un enfocament sociolingüístic, postula la necessitat de comptar amb centres de decisió, amb un marc legal i amb un espai comunicatiu propis i no interferits des de l'exteriorés; es tracta d'un concepte relacionat evidentment amb el concepte d'autonomia en l'elaboració lingüística que defineix Lamuela. Segons l'opinió de Lamuela (1987:73-75) que compartim, el "funcionament autònom" (en la codificació, l'elaboració i el cultiu) és una de les característiques de les llengües no subordinades.

4.2. Aspectes ideològics en l'estudi de la forma lingüística

L'estudi de la forma lingüística no ha estat sempre adreçat a objectius estandarditzadors. Si bé és cert que amb l'aparició de l'escriptura s'ha desenvolupat l'estudi formal de la llengua, i que la formalització d'una gramàtica ha estat un pas universal que han passat totes les llengües en la seva evolució cap a l'estandardització, l'estudi de la forma lingüística rep un doble enfocament a partir del moment de l'estabilització dels grans Estats europeus: d'una banda aquell estudi de la forma que s'adreça a la "norma", que serveix per a "parlar i escriure bé" la llengua oficial; i d'altra banda, aquell altre estudi de la forma que serveix per a saber diferents aspectes curiosos de "com parla l'altra gent", i aquest és el cas de la dialectologia, l'estudi dels "patois" i de les llengües dels indígenes de les colònies.

Aquest enfocament dual no ha canviat pas de manera fonamental amb el pas dels temps i ha portat a tractaments diferenciats de la forma lingüística segons l'estatus social i polític de les

llengües; així mentre que les llengües establertes fan un tractament de la varietat dialectal totalment subordinat a les funcions estandarditzadores de la llengua, les llengües minoritzades veuen sovint obstaculitzada la seva estandardització per sobredimensionaments dels estudis dialectològics que pressuposen usos no regulats ni convergents de les formes dialectals.

És en aquest sentit que ens interessa remarcar aquí, a l'hora de delimitar el concepte d'estandardització, que hi ha aquests dos diferents enfocaments fonamentals de l'estudi de la forma lingüística.

Podem dir, doncs, que existeixen aquestes dues tendències diferenciades a l'hora del tractament global de la informació provinent de l'estudi de la forma lingüística que podem qualificar com:

- a) L'enfocament estandarditzador
- b) L'enfocament filològic-etnologista

Aquest segon enfocament *filològic-etnologista* s'adreça a l'estudi exhaustiu del material lingüístic i recull la varietat formal de la parla. L'objectiu d'aquest enfocament és el coneixement minuciós dels fenòmens de realització lingüística.

L'altre enfocament que hem qualificat com a *estandarditzador* es proposa, en canvi, la sistematització dels elements i té com a objectiu la llengua quant al seu ús social.

Es tracta de dos enfocaments que no són pas en principi contraposats però que a la pràctica apareixen vinculats a tractaments diferents i són relacionats amb concepcions ideològiques que poden ésser divergents, en el sentit que l'enfocament filològic-etnologista pressuposa una orientació de l'estudi de la llengua en qüestió, a satisfer les curiositats del colonitzador i de l'observador extern, tot deixant a un segon pla les necessitats internes del grup lingüístic.

La consideració d'aquests dos tipus d'enfocament és important a l'hora de valorar la utilització dels materials lingüístics aplegats en qualsevol treball fonamentat en el tractament d'informació d'origen lingüístic oral.

Una gran part de la ideologia generada al voltant de l'estandardització ha aparegut en àrees pròximes a les estructures de poder dels Estats. En aquests casos, l'estandardització no és concebuda com un fenomen autocentrat sinó com un objectiu polític estatal i objecte d'una inversió mesurada d'esforços. En aquesta línia han aparegut fins i tot consideracions entorn de la "viabilitat" de l'estandardització d'una llengua (Sadembouo, 1991:23), segons les quals unes llengües mereixerien l'esforç de l'estandardització i unes altres no. Cal entendre, doncs, aquest concepte de "viabilitat" com a resultat d'un enfocament ideològic i polític d'abast estatal.

D'altres prejudicis importants afecten també l'estudi dels processos estandarditzadors. Coseriu (1995) (AGAL41:57) exposa les confusions pròpies del que ell anomena "liberalisme lingüístic" que pateix de la consideració errònia de la varietat parlada de la llengua com la varietat més "lliure", "natural" i "espontània" i frena els processos d'estandardització valorats sempre com a "artificials", "antinaturals" i "coercitius". Segons aquest autor el "liberalisme lingüístic" ignora i menysprea l'aspiració genuïna de tot parlant, conscient del seu ésser històric, a millorar la seva utilització de la llengua i accepta tàcitament l'exclusió dels parlants de varietats considerades no exemplars de la llengua.

En aquest pla ideològic les consideracions més recents entorn de l'estandardització han tendit a situar-la no sols com una necessitat per al desenvolupament de les llengües sinó també com un dret. La Declaració Universal dels Drets Lingüístics, aprovada a Barcelona el 6 de juny de 1996 assenyala a l'article 9: "Tota comunitat lingüística té dret a codificar, estandarditzar, preservar, desenvolupar i promoure el seu sistema lingüístic, sense interferències induïdes o forçades".

Segons aquest enfocament igualitari, l'estandardització no és tan sols un privilegi d'uns

processos determinats sinó que és plantejat com un dret d'abast universal, d'acord amb les consideracions sociolingüístiques que han situat l'estandardització com un element imprescindible per a la preservació de les llengües (v.més amunt: estandardització i establiment de llengües).

Capítol 5. Consideracions de síntesi entorn de l'estandardització

Dels diferents conceptes exposats als capítol precedents considerem especialment important de destacar els aspectes següents:

En primer lloc la consideració de l'estandardització formal de les llengües com un fenomen vinculat estretament al seu suport escrit. L'estandardització només pot ésser concebuda com un estadi d'optimització de la llengua a partir de la sistematització i l'estudi de la forma escrita, com a factor determinant.

Amb això no volem pas dir que les altres formes (no escrites) de la llengua no siguin estandarditzables tal com ja ho hem apuntat més amunt. El que volem assenyalar d'una manera especial és que la forma escrita és la forma essencial en relació a la qual es pot establir qualsevol fenomen d'estandarditzador. No sols és un fet avalat pels estudiosos més qualificats de l'estandardització (com Joseph (1987:6)) que ho explicita clarament en el punt 4 dels seus nou factors que ha de complir tota llengua estàndard) sinó que és un fet fàcilment observable. La forma escrita de la llengua és la forma bàsica i fonamental de la seva fixació: és primordial (encara que no única) per al seu ennegatzement, la seva difusió i el seu aprenentatge; i és l'única que permet de manera exclusiva l'estudi sistemàtic i la representació estable, amb les conseqüències simbòliques que aquesta condició comporta.

En segon lloc cal remarcar també de manera essencial que es tracta d'un fenomen social, en el sentit que les formes considerades estàndards només són vàlides en la mesura que són acceptades socialment. L'estandardització no és un fenomen de laboratori sinó un fet social que abasta el conjunt dels parlants i la seva relació amb el context social que els afecta.

Les persones encarregades de planificar l'estandardització poden estudiar i preparar propostes, però aquestes no seran vàlides fins que no hagin estat difoses i acceptades socialment.

Cal assenyalar, finalment, que es tracta d'un procés social que és complex. El fenomen de l'estandardització té el seu naixement en el conflicte lingüístic i és, per tant, influït fortament pel poder i per la ideologia. Es tracta d'un conflicte generat per dos factors essencials, per les forces sociopolítiques que tendeixen a l'autocentrament i les que s'hi oposen, i per la tendència de la llengua estandarditzable a ocupar àmbits d'ús ocupats anteriorment per una altra llengua sobreposada. Estudiarem les característiques concretes d'aquests fenòmens en els capítols següents on ens proposem d'explicar els processos d'individuació i d'emergència que segueixen les llengües en la seva evolució vers l'estandardització.

L'estudi de l'estandardització abasta tal com ho hem apuntat també més amunt àrees molt diverses de la forma lingüística. Per raons de sistematització distingirem en el nostre estudi els aspectes següents:

a) *Codificació*

Inclorem en aquest apartat els següents elements:

- L'elecció de la grafia
- La sistematització morfosintàctica
- La selecció del lèxic

Utilitzem, doncs, la designació de codificació en un sentit restringit, que pren en consideració tan sols la sistematització i l'optimització dels materials lingüístics preexistents (en els diferents dialectes).

b) *Compleció*

Incloem en aquest apartat:

- La modernització del lèxic
- L'elaboració estilística

Anomenem compleció (seguint Lamuela(1994:41) el fet de "dotar la llengua dels recursos

lexicals i sintàctics característics dels àmbits d'ús abans inexistents o reservats a la llengua dominant".

Exposarem més endavant amb més detall aquests diferents elements, especialment al capítol 8 on desenvolupem els criteris de política lingüística en els diferents aspectes de l'estandardització.

Part B. Els processos d'estandardització

6.1. Individuació, emergència i continuum lingüístic

Havent exposat les referències més generals del concepte d'estandardització tal com l'abordem en el present treball, estudiarem en aquesta part les característiques essencials del procés seguit per aquest fenomen. Ho farem tot intentant il·lustrar les diferents fases amb exemples extrets de l'observació de la realitat sociolingüística.

Les nostres observacions afecten una certa varietat de casos a través dels quals pretenem mostrar particularment els aspectes relacionats amb els conflictes lingüístics. Entenem que els fenòmens d'estandardització tot i que posseeixen una forta singularitat no es poden analitzar de manera aïllada sinó que són el resultat de forces socials contraposades i molt sovint conflictives entre grups humans i lingüístics en contacte. Pensem, a més, que aquest enfocament de tipus dialèctic, i fonamentat en l'anàlisi del contacte entre llengües, és una de les possibles originalitats en l'enfocament d'aquest estudi que ens proposem.

Emprenent la descripció del fenomen, podem observar que des d'un punt de vista molt general és possible d'estudiar l'estandardització des de dues perspectives d'anàlisi: la primera que designem com d'*individuació* analitza aquelles condicions per les quals un conjunt de parles s'associen i esdevenen susceptibles d'estandardització; aquest és l'objecte del present capítol 6. La segona perspectiva, que estudia l'aspecte que anomenem *emergència*, posseeix un caràcter evolutiu i emmarca aquelles condicions i intervencions socials que permeten l'expansió del fenomen. Estudiarem l'emergència de la llengua estàndard al capítol 7 següent.

Des del nostre punt de vista és possible, doncs, d'estudiar el procés d'estandardització considerant en primer lloc el fenomen complex pel qual es congrien les "condicions d'individuació" a partir de les quals un conjunt de varietats geogràfiques determinades

posseeixen les característiques objectives (político-socials) i subjectives (d'autoconsciència i de voluntat col·lectiva) per a plantejar la necessitat d'una estandardització comuna i convergent. I en segon lloc, aquella evolució a través de la qual, es desencadena el fenomen d'"emergència" pròpiament dit de la varietat estàndard. En l'estudi d'aquestes dues perspectives de l'estandardització caldrà prendre en consideració les diferents forces contraposades que hi intervenen a dos nivells generals i paral·lels: d'una banda, les forces favorables i contràries a l'estandardització formal que intervenen a l'interior del grup lingüístic potenciador de l'estàndard; i d'altra banda, l'orientació del procés paral·lel de normalització social de la llengua en el cas que es parteixi d'una situació de subordinació lingüística, tenint en compte els factors de signe diversos que intervenen en tot conflicte lingüístic.

Aquests processos poden ésser accelerats per la via de les decisions administratives (Bendor-Samuel,1991:249-251); ens referirem aleshores a les propostes de política lingüística. Tractarem aquests aspectes de manera específica al capítol 8.

En el present capítol estudiarem, doncs, com apareix un nou individu (sorgit d'un conjunt d'elements de base) com a objecte d'estandardització; analitzarem quines són les condicions que fan que un conjunt de parlars assoleixin el grau de cohesió necessari per a plantejar l'existència d'una llengua estàndard referencial comuna.

Es tracta, des d'un punt de vista general, d'establir la distinció clàssica entre la noció de llengua com a contraposada i distinta a la noció de dialecte. Des del nostre punt de vista partirem de la consideració prèvia que una llengua és aquella agrupació de parles (els seus dialectes) susceptible d'estandardització (homogeneïtzació i elaboració) supradialectal.

Sabem, tanmateix que, tal com nombrosos estudiosos han anat assenyalant (Lamuela, 1994:11-13, Chambers&Trudgill,1994:19-25; Breton, 1979:23-27), és impossible d'establir una distinció clara i inequívoca entre llengua i dialecte partint de criteris d'anàlisi de base estrictament lingüística: parles molt semblants han fonamentat sovint llengües referencials

diferenciades i amb elements estandarditzats propis; i d'una altra banda, parles molt diferenciades poden tenir com a referencial una sola llengua estàndard. Ens estendrem més en la crítica d'aquest criteri a l'apartat 6.3. Les nostres propostes partiran, doncs, lògicament d'anàlisis lingüístiques i socials combinades (és a dir, sociolingüístiques) del fenomen.

Observant globalment la distribució geogràfica universal de les parles, haurem de convenir que les úniques distincions lingüísticament pertinents que es poden establir entre diferents unitats lingüístiques són les que existeixen entre diferents grans àrees amb un grau d'homogeneïtat establert al si de cadascuna, anomenades *continuum lingüístic* (o també *continuum geolectal*). Aquesta realitat és definida pel fet que al si d'un continuum lingüístic existeix una gradació de les característiques lingüístiques de manera que és possible la intercomprensió entre parles veïnes pertanyents al mateix continuum (Chambers&Trudgill, 1994:23). Exposada aquesta definició general, cal constatar com a primera observació que aquest fenomen d'intercomprensió que existeix entre parles veïnes pot no existir entre parles que es trobin allunyades entre elles dins el mateix continuum. També és possible que, a causa del fenomen gradual de diferenciació interna, dins un mateix continuum existeixi més d'una llengua estandarditzada i reconeguda amb la seva individualitat pròpia i que, d'altra banda, hi puguin haver dins un mateix continuum parles sense estandarditzar i/o d'assignació dubtosa entre les diferents llengües referencials que s'hagin desenvolupat.

L'anàlisi adequada de la distinció entre la noció de llengua i la noció de dialecte ha de partir, per tant, a la nostra manera de veure, de l'estudi de continua lingüístics ja que és tan sols al si d'aquests conjunts on poden aparèixer dubtes d'individuació, ja que d'un continuum a un altre les solucions de continuïtat són clares. (I més encara si es tracta de continua constituïts de parles heterogenètiques com pot ser, per exemple, el cas de la relació existent entre parles germàniques i romàniques a Europa).

6.2. Fenòmens d'individuació en l'estudi dels contínua lingüístics

Establert quin haurà de ser el nostre camp primordial d'estudi, partirem de l'asseveració que al si dels contínua lingüístics els diferents parlars existents es poden agrupar en llengües, és a dir, en entitats col·lectives capaces de generar una varietat estàndard referencial per als diferents parlars que la reconeixen com a tal.

L'observació de diferents contínua ens mostra la complexitat d'aquests processos d'agrupació de parlars.

Un primer cas a observar pot ser, per exemple, el continuum format per les *diferents llengües escandinaves*, objecte fins avui d'estudis extensos i detallats, al si del qual han tingut lloc fenòmens de *canvis d'assignació* de parlars. Un cas conegut és el del parlar esconjà (de Skåne, regió de Malmö i Lund, al sud de la península escandinava) que fou considerat un dialecte danès fins a l'annexió d'aquesta regió a Suècia el segle XVII, però que a partir d'aquesta data ha estat considerat després de manera invariable com un dialecte suec (Chambers&Trudgill, 1994:25,29).

El continuum de les llengües escandinaves ha donat lloc també a un altre fenomen específic d'individuació, el de la *individuació múltiple*. Entenem per individuació múltiple aquella que té lloc damunt un continuum lingüístic que hauria permès altrament una individuació simple (és a dir, amb un grau d'homogeneïtat interna que hauria pogut permetre una única assignació individuadora).

Tal com expliquen Haugen&Markey(1972:11) "tot Escandinàvia és una única xarxa d'isoglosses damunt la qual s'ha imposat una superestructura de sis llengües literàries".

Haugen (1987:71) escriu "*Les quatre llengües centrals són mútuament intel·ligibles (amb una mica de bona voluntat) i a la pràctica funcionen com dialectes d'una "llengua" escandinava*

comuna". Són llengües Ausbau (per elaboració) en la terminologia de Kloss. Aquestes llengües són l'Islandès, el Feroès, el Nou-Norueg, el Dano-Norueg, el Danès i el Suec. Totes les parles escandinaves (i molt especialment les continentals) podrien trobar-se representades per una sola llengua estàndard però han donat lloc a sis llengües estàndards. L'especificitat del cas escandinau rau sobretot en el fet que aquesta individuació hagi estat alhora nombrosa (sis llengües estàndard) i en bona part equilibrada. Aquestes característiques el diferencien de molts altres casos de contínua homogenis que han pogut donar lloc un nombre més reduït de llengües estàndards o que han produït la individuació amb importants fenòmens de desequilibri.

Un altre fenomen important ens poden exemplificar encara les llengües escandinaves, el de la *individuació complexa* de la llengua noruega. Es tracta d'una àrea on existeix una doble estandardització, és a dir, dues llengües estàndards amb els usos socials compartits. Haugen(1983:283-286) ens recorda que "Noruega té d'ençà de 1885 el luxe de dues llengües estàndard, conegudes com a *nynorsk* i *bokmål*...Són similars lingüísticament però en el sentit de l'*Aubausprachen* de Kloss són llengües diferents. Tots els infants noruecs han d'aprendre les dues varietats estàndard i, per a entrar a la Universitat, han de saber escriure-les. Però únicament el 16,4% dels alumnes de les escoles tenen el Nynorsk com a primera llengua escrita i estan tots concentrats a les escoles rurals de l'oest i del centre de Noruega....Entre 1905 i 1940 un dels objectius principals de la planificació oficial fou la fusió de les dues llengües estàndards seleccionant-ne les formes comunes".

Tractarem novament aquesta qüestió de la individuació complexa a l'hora d'abordar una tipologia de la individuació a l'apartat 6.4. Assenyalarem aquí tan sols les raons històriques d'aquest tipus d'individuació complexa de la llengua Noruega. La influència exterior (en aquest cas de la llengua Danesa, en el període en què Dinamarca dominà Noruega - de principis del segle XVI a principis del segle XIX -) ha fet que l'elaboració seguís les directrius d'una altra llengua i que s'establitzés una dualitat en l'elaboració i per tant també en la llengua estàndard que ha durat de 1885 fins avui.

Haugen&Markey (1972:69) anomenaven aquesta situació "diglòssia nacional" utilitzant el terme diglòssia en un sentit específic. Un altre cas d'individuació complexa (més identificat amb la diglòssia clàssica definida per Ferguson -1959-) el podem trobar també en l'àrea de les llengües germàniques i concretament en el continuum de les llengües germàniques continentals tal com el definim més avall: és el fenomen sociolingüístic desenvolupat a la Suïssa de llengua alemanya. En parlarem després de tractar del continuum de les llengües germàniques continentals.

Al si de l'àrea *germànica continental* un altre fenomen remarcable és el de la *individuació lingüísticament irregular* dels diferents estàndards. Anomenem així ("àrea germànica continental") l'àrea de les llengües germàniques occidentals que es troba al continent europeu excloent-ne, per tant, el frisó (parlar agrupat habitualment amb l'anglès sota la designació de parlars ingüèonics (Vandepitte et al (1994)). Les llengües escandinaves que hem esmentat més amunt en queden també excloses, ja que són agrupades habitualment com a parlars germànics septentrionals i formen un continuum ben establert situat a la península escandinava i zones adjacents.

Els parlars germànics continentals que tractarem ara constitueixen un continuum lingüístic format per un conjunt de varietats conegudes històricament per designacions regionals i globals sovint poc definides que han abocat a dues llengües estàndards, l'alemany i el neerlandès. Ja des de la baixa edat mitjana aquestes parles han estat conegudes amb les denominacions de *dietsch*, *duutsch* o *deutsch* que volia dir "pertanyent al *diet*", és a dir, al poble, en oposició al llatí principalment.

La diferenciació clara de denominacions entre varietats estandarditzades té lloc com veurem sobretot a partir del segle XVI en què les dues llengües literàries (alemany i neerlandès) ja estaven ben fixades. Però les diferències al si dels parlars germànics continentals no responen, des del punt de vista estrictament lingüístic, a aquesta doble assignació. La diferenciació

principal dins aquesta àrea continental s'estableix entre els parlars anomenats alt-alemanys i el grup dels parlars baix-alemanys (incloent-hi el neerlandès).

La diferència més clara i significativa entre els parlars baix-alemanys i els alt-alemanys és el fet de no haver sofert els primers l'anomenada segona mutació consonàntica característica de l'alt-alemany. Així trobem en baix-alemany "ik" "maken", "appel", "dorp", "dat" en lloc de "ich" i "machen", "apfel", "dorf", "das". També existeixen un nombre important de diferències morfològiques i de lèxic que fan que aquests dos grups siguin considerats habitualment com a diasistemes ben diferenciats. Aquesta diferència és antiga i constatada ja en textos de l'edat mitjana. El baix-alemany (més concretament el baix-saxó) fou llengua vehicular de la Hansa germànica al segle XIV i influí en el vocabulari culte de les llengües escandinaves veïnes.

L'alemany estàndard actual es formà a partir de les relacions comercials, polítiques i culturals dels segle XIV, XV i XVI. La llengua literària es considera desenvolupada a la cancelleria dels emperadors bohemis del segle XIV i fixada amb la publicació de la Bíblia de Luter a principis del segle XVI (aspecte important tot i que segurament ha estat exagerat tal com assenyala Joseph (1987:166-167). Els trets d'aquest alemany literari corresponen a una combinació de diferents característiques lingüístiques dels parlars alt-alemanys de les valls mitjanes del Rin (amb el seu afluent el Main) i de l'Elba, amb ciutats com Köln, Mainz, Frankfurt, Nürnberg i Leipzig.

No tots els dialectes alemanys tenen el mateix tipus de relació amb l'alemany estàndard i mentre que els parlars que podem anomenar centrals (corresponents a la zona descrita més amunt) tenen una distància lingüística mínima respecte a l'estàndard, els altres parlars més allunyats de la zona central posseeixen diferències remarcables. En la zona baix-alemanya, tant el baix-saxó com el neerlandès constitueixen diasistemes clarament diferenciats de l'alt alemany, en els aspectes fonètics, morfològics i lexicals.

La llengua estàndard alemanya no reflecteix les característiques del diasistema baix-alemany

(o dels diasistemes neerlandès i baix-saxó) i per aquesta raó podem dir que el baix-saxó es troba, doncs, en una situació de subordinació lingüística.

D'altra banda, el *neerlandès* té els seus orígens en els dialectes germànics del delta dels grans rius (Rin, Mosa i Escalda). La denominació de neerlandès apareix per primera vegada el 1482 en un incunable de Gouda però fins al segle XIX és compartida amb d'altres denominacions com la de *dietsch* o *duutsch*, en els parlars locals del Mar del Nord (en llatí de *theodiscus*, que correspon al *tedesco* en italià, al *dutch*, en anglès i al *deutsch* en alemany). Aquesta denominació volia dir, tal com hem apuntat més amunt, pertanyent al *diet*, és a dir, al poble, en oposició al llatí i en aquest cas també a les altres llengües no autòctones a la zona, com el francès.

El procés de diferenciació d'aquesta llengua referencial envers l'alemany literari té lloc més clarament a partir del segle XVI amb l'extensió de les denominacions *nederduytsch* i *nederlands* aplicada al conjunt de les disset Províncies Neerlandeses unificades sota els Habsburg.

Observem, doncs, que aquest procés de formació de llengües estàndard al si de les llengües germàniques continentals s'ha polaritzat en l'estàndard alt-alemany i l'estàndard neerlandès i no ha seguit, per tant, la divisió a partir dels trets lingüístics més remarcables que establiria la diferència més marcada entre els parlars baix-alemanys i els alt-alemanys. Les raons d'aquest procés de doble individuació irregular són d'ordre extralingüístic, raons que comentarem més endavant en l'estudi del fenomen de la individuació.

Dins el contínuum de les llengües germàniques occidentals i dins l'àrea de l'alt alemany trobem casos peculiars d'ús dels diferents parlars al costat de la llengua estàndard que podrien donar lloc a parlar d'*individuació complexa* (semblant al que hem comentat per al Noruec).

En algunes àrees marcades per una especificitat política i cultural (Suïssa, Alsàcia,

Luxemburg, Baviera, Àustria, El Tírol) la variant dialectal posseeix una certa vitalitat però sempre en forma d'usos compartits amb la llengua estàndard. El cas de Suïssa és, però, especialment rellevant, i ja havia estat estudiat per Ferguson com un dels exemples de diglòssia. Pel que fa a les característiques d'integració social, Wüest (1988) citat per Lamuela (1994:63) assenyala que el parlar suís és associat a la identitat nacional mentre que la llengua estàndard alemanya és associada a una identitat de tipus lingüístico-cultural. Lamuela insisteix encara en la necessitat de remarcar que els parlants del suís-alemany esdevenen capaços d'usar la llengua estàndard a través de l'ensenyament i del consum de productes culturals de diversos nivells. Es tracta d'un cas clar de distribució funcional exclusiva.

Wyler(1984) precisa, a més, alguns dels aspectes del parlar suís; des de les característiques pertanyents als dialectes anomenats alamanics com l'articulació fricativa velar de "k" en casos en què l'alemany estàndard pronuncia i escriu "k" oclusiva, fins a aspectes referents a l'escassa elaboració morfològica i a l'acceptació més àmplia d'estrangerismes deguda al fet d'haver-se reservat, dins la distribució d'usos existent, gairebé a usos orals. Es tracta de consideracions que ens poden donar elements per a comentar els fenòmens d'elaboració que tractarem més endavant.

Un altre cas remarcable com a exemple del que hem anomenat *d'individuació irregular* és el del *continuum catalano-occità*, continuum dividit en un conjunt de dialectes principals dels quals, els més diferenciats del nucli central llenguadocià, són el català i el gascò.

En la seva gramàtica Loís Alibert (pp. XVI, XVII) assenyala les següents diferències entre aquests tres parlars esmentats:

	Llenguadocià	Gascó	Català
1. u/u (escut)	u /eskyt/ (AFI)	u /eskyt/ (AFI)	u /esku/ (AFI)
(pronunciació de la "u" com en les llengües gal·loromàniques, és a dir "u"=AFI:[y] o no, és a dir. AFI:[u])			
2. iè/i	siéja	siéja	sitja
3. ai/èi/e	lait	lèit	llet
4. au/o	caul	caul	col
5. d>ø/u	pè	pè	peu
(evolució de "d" intervocàlica: "PEDEM")			
6. -tz/-u	patz	patz	pau
7. -l/-r/-l)-	bela	bera	bella
(evolució de "ll" intervocàlica)			
8. mb/m	camba	cama	cama
9. g/gu	gardar	guardar	guardar
10. l-ll-	lop	lop	llop
(evolució de "l" inicial)			
11. f-/h-	flor	hlor	flor
(evolució de "f" inicial)			
11. r-/arr-	ram	arram	ram
(evolució de "r" inicial)			
13. -s/-ø	posal	posal	poal
14. -n/-ø	luna	lua	lluna
15. -br-/b-	lèhre	lèbe	llebre

Segons aquesta anàlisi el català se separa del llenguadocià per 11 dels trets considerats (els numerats 1,2,3,4,5,6,7,8,9,10 i 13) mentre que el gascó es diferencia per la seva banda del llenguadocià per 8 d'aquests trets (els corresponents als nùms 3,7,8,9,11,11,14,15).

Les diferències entre el llenguadocià i els altres dialectes del grup catalano-occità que no hem esmentat aquí, són menys marcades i és per això que no les prenem en compte en aquest estudi.

Una anàlisi estrictament lingüística permetria de considerar de manera semblant, tant el gascó com el català, com a varietats d'una mateixa llengua i faria possible de postular així un sol estàndard per al conjunt catalano-occità. Aquest fou en certa manera el sentiment general entre els escriptors i estudiosos en una primera època de la renaixença catalana i occitana del segle XIX en què tots els parlars es reconeixien en la llengua antiga de l'"Edat d'Or",

l'anomenat "llemosí". Els gramàtics occitans ho postularen més obertament en aquests termes almenys fins al primer terç d'aquest segle (1934) en què tingué lloc la presa de posició d'un grup important d'intel·lectuals catalans, entre els quals Pompeu Fabra.

En aquell manifest intitulat "Desviacions en el concepte de Llengua i Pàtria" (*La Veu de Catalunya*, 6 de maig de 1934) són criticades de manera explícita aquestes posicions pan-occitanes:

"Dues són aquestes errors o desviacions que intentem de rectificar amb les presents ratlles:

"1er, la concepció de la nostra Pàtria formada actualment pel territori de la Generalitat"...

"2on, la concepció que dona a la Pàtria una extensió excessiva, que no ha tingut mai, provinent d'una confusió de catalanisme amb occitanisme".

Continua l'argumentació del manifest: ...*"La nostra Pàtria, per a nosaltres, és el territori on es parla la llengua catalana"* territori que identifica amb els Països Catalans.

La presa de posició del manifest respecte a la diferenciació entre català i occità és clara:

"avui la lingüística afirma que el català i la llengua d'oc - coneguda per tots els romanistes amb el nom de provençal - són dues llengües diferents, constitueixen dos grups lingüístics a part, malgrat les semblances de diversa índole que hom hi pugui trobar, les quals no són més grans que les que hi ha entre el castellà i el portuguès".

Davant aquest manifest el conegut gramàtic llenguadocià Loïs Alibèrt afirma en una resposta a la revista OC (OC III, 16-17:80, citat. per ALQUÉZAR (1992:25)

"continuarem considerant el català com un idioma occitano-romànic, segurs d'estar d'acord amb la majoria dels savis que han estudiat la qüestió i amb la realitat viva".

A la nostra manera de veure, tot i les agumentacions d'ordre lingüístic de les diferents posicions, les raons fonamentals que les motivaven eren de tipus social i polític. El fet és que d'aleshores ençà, tot i posseir en conjunt una norma convergent, els estàndards i les denominacions s'han dividit en dos, el català i l'occità sense seguir, per tant, de manera estricta i única les característiques de caire únicament lingüístic existents.

El continuum *gallego-portuguès* que ha donat lloc a dos estàndards: un estàndard galleg encara en disputa i un estàndard pluricèntric brasileru-portuguès, és un bon exemple per a exposar els fenòmens del *pluricentrisme* i de la *distorsió*.

El fenomen del pluricentrisme - que no s'ha de confondre amb el de la individuació múltiple que hem descrit en exposar el fenomen de la individuació en les llengües escandinaves - fa referència a l'existència de més d'un centre de configuració de la llengua estàndard un cop ja existeix una sola llengua estàndard ja ben individuada. Una mateixa llengua estàndard pot tenir en un moment determinat de la seva evolució més d'un centre de generació de normes que defineixin alguns trets característics diferencials els quals no trenquen per això les característiques generals de la llengua estàndard ni posen en perill la intercomprensió. Es tracta, per tant, d'un fenomen que correspon a l'evolució de la llengua estandarditzada i és per això que el tractarem al capítol 7.

El fenomen de la *distorsió* que tractarem aquí és exemplificat pel cas de l'estandardització de la varietat gallega, que en la seva versió oficial és fonamentada en "una normativa dependent de l'espanyola" (AGAL(1985:19)). La grafia oficial a la regió autònoma espanyola de Galícia es basa en la utilització dels signes gràfics coincidents amb els de la llengua espanyola i amb el mateix valor: així per exemple s'utilitzen "x", "ñ", "ll", "z", "cu"... en comptes dels corresponents de la normativa luso-brasilera: "j/g", "nh", "lh", "ç", "qu"...L'espanyolització s'estén a la morfosintaxi i evidentment també a l'estilística totalment supeditada a l'espanyola.

Una utilització secessionista dels materials lingüístics en l'àrea gallega pot donar suport a una

codificació divergent a la unitària luso-brasilera.

Els lingüistes i sociolingüistes reintegracionistes - partidaris de la reintegració del gallec en la normativa que li correspondria des del punt de vista lingüístic - proposen, en contrapartida, uns principis que porten a l'adopció d'unes normes convergents amb les de la pròpia llengua. Si es depuren els xenismes de lèxic i de gramàtica, si s'escullen les variants convergents amb les luso-basileres, si s'exclouen els vulgarismes i s'evita el diferencialisme a ultrança amb les formes luso-brasileres s'arriba a una normativa "substancialment comuna a la luso-brasilera, que possibilita la intercomunicació escrita sense esforç suplementari i que es manté fidel a la realitat històrica del gallec" (AGAL 1985:20-22).

Vet aquí, doncs, un cas de distorsió del procés d'individuació que hauria hagut de donar, si s'haguessin seguit les característiques estrictament lingüístiques a una sola llengua estàndard o almenys a llengües estàndards amb normatives convergents. La realitat d'una normativa oficial espanyolitzant revela una distorsió deguda a factors polítics.

El continuum de les *llengües bantu* presenta també característiques interessants en el procés de formació de llengües estàndards. Les llengües bantu parlades en una extensa zona del centre i del sud d'Àfrica constitueixen un conjunt d'entitats lingüístiques molt homogènies. Aquesta homogeneïtat ha permès d'una banda la fàcil extensió de l'ús d'algunes llengües com a lingua franca (aquest és el cas, per exemple, del swahili i del lingala). I també ha donat lloc a propostes de formació de llengües estàndards per composició de diferents parles pròximes.

Pel que fa a l'estudi de la individuació podem distingir, doncs, dins aquest continuum bantu dos processos ben diferenciats d'aparició de llengües estàndards:

D'una banda, casos com el del swahili de llengües estàndard formades a partir d'un *parlar concret* (és a, segons el tipus de codificació anomenat *unitarista* - v. més amunt pàg.16)

Aquest seria el cas també d'altres llengües ben establertes en el seu propi territori i que tenen un ús social important de tal manera que són l'expressió d'una individuació clara. Aquest és el cas del Kikongo, del Kikuyu, del Fang, de Mwezi, del Luganda (Angola), del Duala, del Herero, del Nyanja etc.

I, d'altra banda, casos de formació de llengües estàndard per composició de diferents parlars com ha estat el cas de Zàmbia amb la formació d'una nova llengua estàndard comuna de la *composició dels parlars* losi-bemba-lamba-tonga .

Comentarem en primer lloc les llengües principals del Zaire (kikongo, swahili, lingala i luba). Segons Maalu-Bungi (1991:184-185) tenen, totes un procés antic d'individuació ja que s'han anat conformant durant períodes llargs de temps com a llengües d'abast regional. El kikongo, per exemple, es desenvolupa i es configura com a llengua franca del sud-oest del Zaire a partir de l'increment del comerç amb el contacte amb els europeus (portuguesos, primerament) a finals del segle XV. Diferents parlars de la zona comencen a configurar-se en una llengua unificada que serà utilitzada després en una àmplia àrea geogràfica com a instrument de comunicació en les relacions econòmiques dels anys següents fins a l'inici del segle XX. L'estandardització de les llengües del Zaire fou obra dels missioners catòlics després de 1906 data en què la Santa Seu autoritzà l'ensenyament en llengües indígenes.

El lingala es formà a partir del parlar de Nouvelle-Anvers, emplaçament missioner important.

El swahili introduït al Zaire a finals del segle passat tot i topat amb una certa resistència per part de la jerarquia cristiana perquè es considerava que servia per a propagar l'islam, ha rebut una expansió creixent però en la seva forma estàndard (o bora) i no pas en la forma local zaireses.

El luba (o ciluba) representa un cas particular ja que, a diferència de les altres llengües del Zaire, aquesta llengua ha comptat sempre amb una base parlant molt nombrosa (uns sis

milions als anys 80) i ha estat objecte d'atenció i d'estudi pels estudiosos estrangers i de pels parlants mateixos. El luba té dos grups de dialectes principals ben distintos, parlats pels Beena luluwà i pels Balubà. El parlar dels balubà ha servit bàsicament per a establir la morfologia de l'anomenat "ciluba clàssic", però en el lèxic la tria és clarament interdialectal.

L'exemple del Zaire es forneix, doncs, casos diferents d'individuació i d'expansió congriats per raons diverses i seguint processos també diferenciats.

Els intents d'unificació dialectal, tot i la proximitat dels parlars, no han avançat massa. Aquest és el cas del Xhosa i el Zulu. Segons Louw (1983: 371-392) les evolucions de l'estandardització d'aquestes llengües és antiga i paral·lela però sense que hagi abocat a una veritable fusió. La grafia del Xhosa fou establerta l'any 1923 per l'Església d'Escòcia i els estudis gramaticals són de mitjan segle passat. L'ortografia de la llengua Zulu és basada en la del Xhosa i per tant posterior. Així i tot el procés d'implantació del Zulu ha estat molt ràpid i al cens de 1970 de les 3.200.000 persones que només parlaven zulu més de 2.300.000 declaraven saber llegir i escriure.

L'observació d'un altre fenomen que ens pot aportar elements de reflexió és, dins les llengües romàniques, el de l'evolució històrica de l'àrea *estricteament gal·lo-romànica* des del punt de vista lingüístic, és a dir, establerta atenent a trets estructurals i de substrat. La zona gàlica de la Romània (on el substrat gal més marcat es reflecteix, entre d'altres trets ben definits, per la palatalització de la "u" i l'articulació uvular de la "r") constitueix un continuum que comprèn el conjunt de parlars que habitualment són identificats en les àrees de la llengua d'oïl, del franco-provençal i dels parlars piemontesos (anomenats també gal·lo-italians).

Aquest àrea gal·loromànica constitueix evidentment un continuum segons la definició que hem donat d'aquest concepte i com a tal posseeix unes diferències internes que poden ser remarcables però que es distribueixen amb una gradació de trets que no impedeix la intercomprensió entre parles veïnes.

Des del punt de vista de l'estudi de la diversitat geogràfica al seu si, aquest contínuum hauria pogut organitzar la seva diversitat interna per mitjà de diferents elaboracions lingüístiques supradialectals.

La història política, però, ha donat lloc a la formació d'una sola llengua estàndard, el francès, articulada damunt els parlars de la zona de *l'Île de France* al voltant de París.

El resultat ha estat de tal manera que d'una banda, l'emergència de la llengua francesa ha arrossegat fins avui sota la seva influència l'àrea franco-provençal, malgrat posseir diferències lingüístiques remarcables i mantenir un fort particularisme històric i actual al voltant d'entitats com Savoia, Suïssa i la Vall d'Aosta.

I, d'una altra banda, l'emergència de la llengua italiana, tot i la manca d'estat italià fins a èpoques relativament recents, ha arrossegat sota la seva àrea d'influència i de representativitat els parlars piemontesos força diferenciats de l'italià estàndard. Aquest cas és especialment singular ja que des del punt de vista estrictament lingüístic el piemontès comparteix ben pocs dels trets amb què s'acostuma a definir la llengua italiana al si de les llengües romàniques. (Com la presència dominant de paraules planes i amb final vocàlic, l'existència de consonants geminades, el manteniment de /k/ intervocàlica etc.). És interessant de remarcar en aquest mateix sentit que fins i tot una de les fronteres principals establertes tradicionalment al si de la Romània per a la diferenciació de les diferents llengües al seu si, deixa dins la Romània occidental el piemontès i dins la Romània oriental l'italià.

Els avatars de les parles franco-provençals per una banda i de les piemonteses per una altra ens poden donar també elements interessants per a l'estudi de la *subordinació* dins el fenomen de la individuació.

El cas del *basc o euskara* ens ofereix també uns altres elements d'estudi. És sabut que aquesta

llengua es divideix en un nombre important de dialectes força diferenciats entre ells. L'estudiós Louis Lucien Bonaparte (segueixo Euskaltzaindia (1988) i l'article "basc" redactat per K.Mitxelena a la GEC) establí ja l'any 1869 els vuit dialectes següents en la llengua basca:

1. Biscai, 2. Guipuscoà, 3.4. Alt-Navarrès (Septentrional i Meridional), 5. Labortà, 6.7. Baix-Navarrès (Oriental i Occidental), 8.Suleti .

Aquestes varietats geogràfiques són agrupades sovint en sis (reduint els parlars navarresos a les dues designacions d'Alt-Navarrès i Baix Navarrès). D'altra banda, J-B.Archu (Euskaltzaindia 1988:147) havia assenyalat en una data pròxima (1848) a la de l'estudi de Bonaparte que els dialectes bascos es podien reduir a quatre: Biscai, Guipuscoà, Labortà i Suleti; i síntesis encara més accentuades els redueixen a tres com és el cas de J.A.Moguel (Euskaltzaindia 1988:208 nota 83) que esmenta en una seva obra de 1935, el Biscai, el Guipuscoà i el Labortà.

René Lafon en una anàlisi que té un cert paral·lelisme amb l'anterior, establí més recentment, l'any 1973 (idem p.111 nota 89) un gràfic entre els vuit dialectes clàssics (establerts per Bonaparte) on dibuixa dues línies dialectals connectades entre elles i un parlar que situa aïllat, el Biscai. Una de les línies esmentades relaciona el Guipuscoà i les dues variants de l'Alt-Navarrès; l'altra línia relaciona el Labortà amb les dues varietats del Baix-Navarrès. El Guipuscoà, el Labortà i l'Alt-Navarrès Septentrional apareixen també interconnectats.

Partint d'aquesta darrera anàlisi que ens sembla vàlida si atenem tant als factors lingüístics - isoglosses - com a qüestions d'ordre geogràfic, és interessant de remarcar el procés que ha seguit el fenomen de la individuació en el continuum lingüístic basc.

Una discussió que s'estengué durant força temps fou entorn de la *pluralitat de la llengua basca* que portà alguns a parlar d'unes "llengües basques" i a d'altres de l'existència d'una sola llengua basca. Ja a pincipis dels segle XIX es troben testimoniatges d'afirmacions en el sentit

de la gran diferenciació interna de la llengua basca: F. Lecluse l'any 1826 (Euskaltzaindia 1988:104 nota 60) assenyala que els parlants dels diferents dialectes amb pou feines s'entenen entre ells. Alguns autors com B.S. Castellanos l'any 1886 (idem, nota 61) no s'estan d'afirmar que "la diferència dialèctica en el base és molt gran; potser més que en els idiomes semítics hebreu i àrab" i Patxi Altuna en una obra recent (1987) (idem, nota 62) ens recorda que Bonaparte afirmava a Aita Arana que "és ben cert que per mi, per exemple, que el suletí i el biscaí no difereixen menys entre ells, sinó més, que l'espanyol i el portuguès o fins i tot que l'italià". Una afirmació semblant ha fet en data recent (1984) J.Basterrechea (idem, p.105 nota 62) el qual afirma explícitament que "les llengües literàries basques no són dialectes sinó llengües d'una mateixa família" (idem, nota 64). En un sentit semblant ja s'havia pronunciat K.Eleizalde l'any 1911 (idem, p.109 nota 78) quan afirmava que calia parlar de "llengües euskèriques" i que aquestes serien dues la biscaïna i la no-biscaïna.

D'altres autors han minimitzat aquestes diferències i han parlat de la facilitat d'adaptar-se a un o altre parlar que posseeix tot "euskaldun" o parlant de la llengua basca. Duvoisin ja afirmava l'any 1866 que "la diferència entre els nostres dialectes és menys forta que les que separen els dialectes particulars de diversos departaments francesos. Al capdavant, l'anglès, l'alemany i totes les llengües ofereixen el mateix espectacle" (idem, p.105 nota 65) i Moguel el 1935 (idem, p.208 nota 83) afirmava, contradient gairebé amb els mateixos termes les opinions contràries que "L'idioma basc té uns dialectes de menys diferència que els dialectes castellà, gallec i portuguès i els bascos - vascongados en l'original - els navarresos, els guipuscoans i els biscaïns s'entendrien més fàcilment que no pas els gallecs, els castellans i els lusitans".

Mitxelena (1966) situa el problema en els seus justos termes lingüístics i sociolingüístics (idem, pp.105-106 nota 66) quan assenyala que "la discussió és ociosa mentre que no s'arbitri una tècnica que permeti de donar-hi respostat precisa, quantitativa. L'estimació d'aquesta magnitud és, a més, necessàriament relativa" segons el grau de formació lingüística de la persona que l'avaluï i també perquè "el criteri mateix de la intercomprensió mútua és d'un valor dubtós".

Però l'existència d'aquesta polèmica ja superada no deixa de ser interessant per a ajudar a abordar la realitat de la llengua amazigha una llengua amb una variació interna prou important i amb una polèmica al seu voltant desenvolupada en uns termes semblants als que hem descrit per a la llengua basca.

Ens pot interessar encara més aprofundir en un aspecte concret de la diversitat dialectal de la llengua basca, el del *caràcter del dialecte biscaí* en el procés d'individuació de la llengua basca.

L'euskara batua (basc unificat) s'ha anat construint a partir dels anys 60 del present segle principalment sobre la base de dos dialectes centrals, el labortà i el guipuscoà, amb característiques remarcables cadascun: el labortà tenia el prestigi de ser la llengua literària ja d'ençà del segle XVII i el guipuscoà tenia la vitalitat social del seu pes demogràfic i de la fidelitat lingüística dels seus parlants. Dins aquest procés, tot i la incorporació d'aspectes del lèxic del biscaí, aquest darrer dialecte ha resultat situat en una posició excèntrica en la composició de la llengua basca unificada.

A.Tovar , l'any 1959 (idem, p.116 nota 97) qualifica "segons els criteris de la geografia lingüística...el biscaí com un dialecte lateral". I afegeix "les zones laterals són de natural conservadores, però també estan exposades a la penetració d'elements estranys". La consciència d'aquesta "lateralitat" o "excentricitat" del seu parlar fa concebre als biscaïns com a acceptable i lògica una estandardització a partir d'una composició dialectal fonamentada en un pes més gran d'altres dialectes.

Quan la construcció de l'estàndard és *composicional* (v. p.26), és a dir, quan no es pren un únic parlar com a base per a la construcció de la llengua estàndard, sempre existeix una zona que anomenarem *àrea gravilectal* que acumula el pes de les incidències lingüístiques pertinents; respecte a aquesta àrea es poden situar diferents parlars amb

característiques d'excentricitat. Aquest és el cas, pel que fa a la llengua basca, del dialecte biscaí, les relacions del qual amb l'estàndard no són tan fluides com ho són per als parlars de l'interior de l'àrea esmentada; en aquest cas concret d'excentricitat els usos socials formals es poden repartir, en el parlar excèntric, entre l'ús de l'estàndard nacional o l'ús d'un paraestàndard regional convergent. La importància de l'ús d'un o altre recurs lingüístic estàndard pels parlants del dialecte excèntric depèn de factors socials i polítics diversos i al capdavant de les relacions internes i del grau d'integració social i política del conjunt del grup lingüístic.

L'estudi del procés intern d'individuació de la *llengua neerlandesa* posseeix també característiques interessants. Més amunt (p. 46) hem tractat del conjunt dels parlars germànics continentals. Ara abordarem el procés d'individuació del neerlandès al seu si.

El neerlandès té els seus orígens, tal com ja ho hem apuntat, en els dialectes germànics del delta dels grans rius (Rin, Mosa i Escalda). La denominació de neerlandès apareix per primera vegada el 1482 en un incunable de Gouda però fins al segle XIX és compartida amb d'altres denominacions com la de dietsch o duutsch, en els parlars locals del Mar del Nord (en llatí de theodiscus, que correspon al tedesco en italià, al dutch, en anglès i al deutsch en alemany). Aquesta denominació volia dir pertanyent al diët, és a dir, al poble, en oposició al llatí i a les altres llengües no autòctones a la zona, com el francès.

El procés de formació de la llengua literària és exposat per Vandeputte et al.(1994) de la següent manera: *"Els qui manejaven la ploma a Bruges, Anvers, Bolduque, Nimega o Amsterdam aspiraven a ésser compresos pel nombre més gran possible del diët, és a dir del poble. Mots, formes i girs que sonaven com a massa vulgars, massa familiars o massa locals eren evitats i substituïts per uns altres amb els quals l'autor presumia o esperava que arribés a fer-se entendre més enllà de la seva comarca. Els literats escrivien en la seva llengua regional però s'esforçaven per evitar els termes exclusivament regionals i, d'aquesta manera, fer llegidora la seva obra a cercles més amplis. A aquest fi, s'adaptaven a aquelles*

institucions o elements que donaven el to polític, econòmic i cultural"...

Com és sabut, aquest procés ha estat complex ja que la influència dels diferents dialectes en la formació de la llengua literària ha estat variable. A partir del segle XIII, amb la preponderància política i econòmica de les ciutats flamenques de Bruges, Ypres i Gant, els dialectes flamencs tenen un paper preponderant en la formació de la llengua comuna. A partir del segle XV, en l'època dels ducs de Borgonya, l'hegemonia va passar de Flandes a Brabant i ciutats com Anvers, Malines i Lovaina marcaren la llengua literària comuna dels Països Baixos.

El procés de diferenciació respecte a l'alemany té lloc més clarament a partir del segle XVI amb l'extensió de les denominacions *nederduytisch* i *nederlands* aplicada al conjunt de les disset Províncies Neerlandeses unificades sota els Habsburg. El 1550 es va publicar l'obra de Joos Lambrecht "*De Nederlandsche Spellijnghe*" (Ortografia Neerlandesa) i uns anys després Jan van den Werve edità el vocabulari "*Het Tresoor der Duytsscher Talen*" que van començar el procés de fixació de la gramàtica i del lèxic. L'ocupació espanyola de les zones del sud (Anvers cau l'any 1585) posa fi a l'apogeu de les regions brabançonnes. Amb la pau de Münster (1648) es consuma la divisió entre el sud sotmès a Espanya i les Províncies Unides del nord, independents. Queda així fixada la frontera actual entre Bèlgica i els Països Baixos.

L'ocupació espanyola provoca una important emigració fonamentalment cap a la província d'Holanda i la seva capital Amsterdam, de tal manera que el Segle d'Or holandès és en bona part obra d'aquests emigrants provinents de ciutats com Anvers, Gant o Bruges. Les ciutats Holandeses (Amsterdam i també La Haia, Haarlem, Leiden etc.) es converteixen aleshores en focus d'activitat literària. L'any 1637 apareix la Bíblia dels Estats Generals, traduïda de l'hebreu i del grec al neerlandès. En aquesta obra i en la producció literària de l'època es fixa el prototipus del neerlandès escrit que serà la base del neerlandès estàndard escrit modern.

Les vicissituds polítiques a les províncies del sud (sotmeses a Espanya entre 1598 i 1713, a

Àustria entre 1713 i 1792 i a França a partir de 1795, amb el manteniment de l'oficialitat única del francès, retarden el procés d'establiment d'un estàndard comú a tot el territori neerlandòfon. Després de la unificació sota Guillem I té lloc la separació política amb la creació de l'Estat belga l'any 1830 que consagra la divisió i la supremacia de la llengua francesa, situació que fa caure el flamenc en la subordinació i la dispersió dialectal. El moviment flamenc inicia, però, un procés de redreçament que va acompanyat d'una tendència a la unificació lingüística amb el nord. L'ortografia comuna és adoptada el 1864 per Bèlgica i el 1883 pels Països Baixos i l'any 1946 té lloc una reforma ortogràfica conjunta. A partir d'aquesta època es multipliquen els moviments i les institucions unitàries i l'any 1973 la llengua estàndard de Flandes rep la designació oficial de neerlandès.

El 9 de setembre de 1980 té lloc un gran pas amb l'aprovació dels acords en favor de la unitat de la llengua escrita i parlada entre els Estats dels Països Baixos i de Bèlgica, la "Nederlandse Taalunie" (Unió Lingüística Neerlandesa).

Aquest fet prepara el terreny de l'estandardització però no vol pas dir que hagi acabat amb les diferències existents entre els diferents dialectes del neerlandès. Entre el neerlandès estàndard escrit i parlat als Països Baixos i el neerlandès de Flandes hi ha diferències petites però evidents que l'increment dels contactes recents entre les poblacions neerlandòfones van convertint en patrimoni comú.

L'experiència neerlandesa ens mostra d'altres aspectes de la complexitat dels processos d'estandardització.

En l'origen, podem descobrir com diferents factors econòmics i polítics fan que entre el segle XIII i el segle XVI es fa gestant entre una àrea de parles germàniques la consciència d'una llengua comuna tant envers el llatí com envers les llengües veïnes en un primer moment, com envers l'alt alemany en un segon moment amb l'extensió de la denominació nederduytsch. El paper dels nuclis urbans haurà estat fonamental en aquest procés.

El segon aspecte a remarcar és el del procés de formació de la llengua estàndard en una situació de forta fragmentació política. La gestació de la llengua literària interdialectal durant els segles XVI i XVII afavoreix però el moviment posterior d'estandardització basat en una llengua escrita molt uniforme i una llengua estàndard oral amb varietats lleument diferenciades basades en els parlars de la zona d'Holanda i de la zona de Flandes. En la darrera fase de l'estandardització la intervenció política haurà estat decisiva, ja que ha contribuït a reforçar la consciència unitària amb la designació oficial única de la llengua estàndard com a *neerlandès*, i amb la regulació dels usos formals per mitjà d'institucions lingüístiques unitàries.

A part d'altres ensenyaments de l'experiència neerlandesa, aquesta és un bon exemple concretament de la *variació diacrònica de l'àrea gravialectal* ja que en la formació històrica de la llengua estàndard han tingut un pes variable els dialectes flamencs i els holandesos.

Cloem aquest estudi de diferents contínua singulars, exposant alguns casos de divisió distorsió, de superposició i d'indeterminació en la individuació.

Casos de divisió coneguts són, per exemple, els del *continuum Manding* que és dividit en quatre diasistemes: el Mandinka, el Manenka, el Jula i l'anomenat Bambara-Jula o Bambara modern i cadascun d'aquests grups dialectals és objecte d'estandardització (Traoré-1991:61)

Al continent americà tenim l'exemple del *continuum quítxua* que és dividit segons Torero (1983:86) en "set llengües" ("que puguin permetre una suficient intel·ligibilitat en condicions d'una emissió radiofònica"). Com a dada concreta en el camp de l'estandardització podem afegir que els parlars del Perú en les disposicions oficials del govern peruà de 1975 (Pottier 1983:346-357) en declarar oficial el quítxua i establir l'alfabet per a la seva escriptura, s'estandarditzaren sobre la base de cinc grafies diferenciades.

Uns casos de divisió de característiques específiques són els del *serbo-croat* i *l'urdu-hindi* que han donat lloc a denominacions com a llengües diferents tot i tractar-se en cada cas, de fet, d'una mateixa llengua. (Haugen (1987:79) situa aquests casos en el que ell anomena "semicomunicació"). Entre les llengües de cadascun d'aquests parells les diferències són de tradició cultural, la qual ha portat aquestes llengües a adoptar alfabets diferents (v. grafització, a les pàg. 55 i ss. i 85 i ss.) i a constituir-se per aquesta raó en entitats diferenciades, amb la seva pròpia identitat.

El cas de l'armeni presenta també característiques peculiars. Aquesta llengua posseeix dos estàndards diferenciats però aquest fet no permet de parlar de divisió de la individuïtat de la llengua ja que en tot moment s'ha mantingut com a definidora una única identitat armènia. Aquest exemple entraria més aviat en el pluricentrisme, un fenomen detectable en un nombre important de llengües i que tractarem a l'apartat 7.2.2.

Des d'un altre punt de vista el cas *armeni* presenta característiques de distorsió de la individuïció en el sentit que les normes ortogràfiques adoptades a l'Armènia fins fa poc pertanyent a l'URSS no han estat orientades cap a un autocentrament de la llengua sinó que han tendit a fomentar la fragmentació (Cowe, 1992: 325-345), (Weitenberg, 1990: 393-408).

Un altre cas de distorsió de la individuïció el podem observar en la llengua kanuri que ha rebut estandarditzacions diferents a Nigèria i al Níger (Hutchinson, 1991: 111-134). La distorsió deguda a la diferència dels marcs estatals com la que acabem d'exposar és la més usual ja que cada Estat tendeix a aplicar de manera invariable les seves normes internes prescindint dels interessos d'autocentrament dels grups lingüístics.

Les llengües indonèsies forneixen un exemple complex d'un tipus especial de distorsió de la individuïció que anomenarem *superposició*. L'estandardització es fa sobre la base *del bahasa indonesia*, una varietat de malai diferenciada de les llengües indonèsies més parlades, com el javanès. El *bahasa indonesia* se superposa així en moltes àrees, a d'altres llengües i

ocupa els usos socials estandarditzadors. Aquest cas és en una certa manera comparable als del baix-saxó i del franco-provençal, que hem descrit més amunt i en menor grau el de l'occità (en aquest darrer cas tot i el procés de substitució de la llengua occitana per la llengua francesa en molts àmbits d'ús formals i no-formals, la designació individuada de la llengua s'ha mantingut amb una certa consistència).

En alguns casos podem parlar encara d'*indeterminació* en la individuació. El *macedoni*, per exemple, tot i ésser considerat una llengua pel reconeixement oficial ja dins l'antiga República Iugoslava i per la majoria de lingüistes que la qualifiquen com un cas clar de "llengua per elaboració" (v. apartat següent 6.3) és considerat per altres estudiosos com un dialecte del búlgar (Haugen, 1987: 79, qualifica la relació entre aquestes dues parles també com de "semicomunicació"). Una argumentació més completa sobre aquest cas és exposada més avall, a la p. 68).

D'altra banda, el parlar *benasquès* (de la Vall de Benasc, al Pirineu) és considerat pels gramàtics aragonesos (Conte et al, 1977:84) com un dialecte pròpiament aragonès per bé que una anàlisi rigorosa situaria aquest parlar dins un diàsystema català. La Gran Enciclopèdia Catalana (article "benasquès", de Max Cahner i Teresa Lloret) anomena i descriu aquest parlar com un dialecte català.

Fins aquí hem exposat una certa varietat de situacions que ens mostren els processos complexos que porten a l'estandardització partint de fenòmens de la realitat social.

Molts dels estudis fets fins avui no han tingut en compte els aspectes conflictius en la formació de les llengües estàndards i s'han centrat en l'anàlisi o bé de llengües dominants que han comptat durant segles amb el suport d'un estat (o d'un imperi) o bé en casos definits per un cert aïllament, com el de la llengua *inuit* de Grenlàndia (Joseph, 1987: 83-87). El nostre punt de vista pretén partir d'un enfocament més acostat a la complexitat real del fenomen, és a dir de l'observació de casos variats i conflictius com els de les descripcions precedents.

Entenem que serà a partir de l'anàlisi dels conflictes complexos que serà possible una aproximació més fonamentada al fenomen de la individuació.

6.3. Anàlisi dialèctica de la individuació

Un cop exposats els casos anteriors convindrà ara aprofundir en l'estudi del fenomen en dues línies: d'una banda, en la línia de l'anàlisi de la individuació com a fenomen i dels diferents factors que hi intervenen; i d'altra banda, en la tasca d'establir-ne una tipologia. En el present apartat ens centrarem en l'anàlisi del fenomen.

Primer de tot cal partir d'una valoració crítica dels criteris utilitzats habitualment per a establir la diferenciació entre llengua i dialecte, i entre dues llengües considerades diferents.

Un dels criteris més primaris utilitzats per a diferenciar les llengües entre elles és el de la intercomprensió o intel·ligibilitat mútua. Segons aquest criteri ens trobaríem davant una llengua diferent (davant un cas d'"individuació" per tant) quan no existeix intercomprensió amb les altres entitats lingüístiques veïnes reconegudes com a tals.

Sabem, però, que aquest criteri ha estat profundament discutit. Haugen (1987:79) recorda que Bloomfield (*The Language*, 1933, Holt, New York) planteja aquest criteri de la intel·ligibilitat per a distingir entre llengua i dialecte, i que a partir d'aquella data s'han fet diferents intents per a avaluar la intel·ligibilitat que han posat en dubte la seva validesa com a factor de discriminació. Les experiències (com les de Ferguson i Gumperz, *Linguistic diversity of South Asia*, *Journal of American Linguistics* n.26.3, 1960) mostraren que sovint hi havia una baixa correlació entre criteris lingüístics i comprensió mútua. Diferents criteris extralingüístics influeixen en la discrepància de les opinions manifestades entorn de la intel·ligibilitat. N'és prova per exemple el fet que en el cas d'existir comprensió en un sentit, això no garanteix pas que hi sigui en el sentit contrari. Chambers&Trudgill(1994:20-21) a més de recordar aquest

mateix argument - que la intel·ligibilitat no és sempre recíproca -, assenyalen que depèn de diferents factors culturals i subjectius com el nivell d'educació o la simple voluntat d'entendre. Les relacions existents entre dues comunitats lingüístiques contigües i en conflicte poden jugar un paper determinant en la no acceptació de la intel·ligibilitat.

La comprensió o intel·ligibilitat mútues són, doncs, sempre fenòmens molt relatius i no depenen tan sols de les realitats lingüístiques estrictes, sinó que hi influeixen de manera molt important les actituds favorables o desfavorables i al capdavant la predisposició a entendre.

En una data posterior (1978) Klaus (tal com ens recorden Haugen (1987:79), i Lamuela (1994:11)) exposà els dos criteris possibles per a determinar els processos de formació de noves llengües, els quals permetien de designar-les com a "llengües per distància" (*Abstandsprachen*) i "llengües per elaboració" (*Ausbausprachen*).

Aquest doble criteri distintiu és més operatiu que el de la intel·ligibilitat ja que permet de situar en un cas o en un altre totes les llengües que han assolit la seva individuació. Però, a la nostra manera de veure, aquesta simple classificació no il·lumina prou el procés d'individuació.

Joseph (1987:2-3) comenta aquestes nocions d'*Abstand* (distància) i *Ausbau* (elaboració) i afegeix que en alguns fenòmens, com en la consideració que es pot fer del gallec com a dialecte de l'espanyol, no hi influeix cap d'aquestes dues nocions sinó la dominació política.

Un altre estudiós del fenomen, Žarko Muljačić, ha criticat per la seva banda (1995:34-37) les nocions de Kloss argumentant que tota parla perd o guanya "component elaboracional" en el seu procés de decadència o d'ascens com a llengua. Per a una llengua per elaboració emergent l'existència prèvia d'una distància lingüística no constitueix pas una condició obligatòria. Muljačić parla d'atracció endolingüística i de repulsió exolingüística dins el seu model de *lingüística relativista*.

Per part nostra, tot i compartir alguns dels enfocaments dialèctics de Muljačić, pensem que en la seva crítica de Kloss, força les propostes d'aquest autor, el qual com és sabut utilitza de manera alternativa i complementària els seus criteris i no pas d'una manera causativa.

Segons la nostra opinió, la crítica relativista de Muljačić afegeix incerteses a l'anàlisi i abandonant com fa la consideració de factors lingüístics (com la distància o *Abstand*) surt, a la nostra manera de veure, dels eixos imprescindibles - lingüístics i socials alhora - per al tractament adequat de la qüestió.

Óscar Diaz (AGAL nùm 41:5-17) desenvolupa més el concepte d'elaboració i introdueix la distinció entre les nocions d'"elaboració evolutiva", d'"elaboració involutiva", dividint al seu torn l'"evolució involutiva" en "evolució reversiva" i "evolució heterònoma". Sense compartir per part nostra la terminologia utilitzada per Diaz som del parer que les seves nocions introdueixen elements interessants per a una anàlisi més afinada de la qüestió.

De manera general cal convenir, però, que la classificació esmentada ("individuació per distància" i "individuació per elaboració") no és vàlida, a la nostra manera de veure, per a un estudi general de la individuació però sí que ofereix un cert criteri d'anàlisi de les causes que l'han provocada. Hem exposat més amunt les crítiques de Muljačić respecte a la relativitat del component elaboracional. Com a exemple clar de la fragilitat dels criteris de Kloss cal tenir en compte concretament encara les reflexions de Mišeska Tomić (1992) sobre el *macedoni*, segons les quals totes les llengües eslaves del sud són llengües per elaboració en la mateixa mesura que el macedoni puix que han seguit un mateix procés de distanciació per elaboració respecte a l'Antic Eslavònic eclesiàstic. El macedoni no és altra cosa que la darrera llengua a fer aquest procés, un procés que tot i la proximitat amb el búlgar ha estat imprescindible ja que la norma del búlgar construïda sobre els parlars més orientals era molt allunyada dels parlars macedonis. Els parlars macedonis han hagut de construir la seva norma pròpia, de manera semblant a les altres llengües eslaves del sud i el seu retard ha estat degut a qüestions

sociopolítiques ja que les comunitats lingüístiques dels seus parlars de base només han aconseguit un cert poder polític a l'antiga república autònoma de Iugoslàvia mentre que d'altres parlars macedonis es trobaven encara sota la dominació política búlgara o grega. Ha estat aquest retard el que li ha atorgat al macedoni aquesta etiqueta de "llengua per elaboració" de manera exclusiva i - dins les llengües eslaves del sud - certament abusiva.

L'enfocament adequat del fenomen de la individuació ha d'anar, segons les nostres consideracions, per un camí diferent del de l'anàlisi de l'elaboració, per molt afinada que sigui. Tal com ho hem apuntat a la introducció, considerem que de manera general la individuació és el resultat de forces socials centrípetes i centrífugues contraposades que incideixen en un fenomen d'identificació social, unes forces en les quals els factors d'ordre lingüístic hi han d'èsser avaluables.

Una observació general del fenomen ens revela que les *forces socials* centrípetes que apareixen en la individuació es desenvolupen en la confluència de dos factors sociolingüístics:

a) L'adquisició de nous usos socials per un parlar (o un conjunt de parlars pròxims) de tal manera que el parlar (o els parlars) en qüestió adquireix nous valors simbòlics i referencials en la població que el (els) parla

b) L'extensió de l'àmbit geolectal. L'ús i la identificació envers el parlar (els parlars) s'estén en un nou àmbit geogràfic els límits del qual solen ésser més amplis i es defineixen en conflicte amb una llengua estàndard preexistent dins el territori en qüestió.

La individuació és, doncs, un procés de caràcter relatiu (i en això seguïem les tesis de Muljačić); és un procés que és paral·lel a l'inici de l'estandardització de la pròpia forma lingüística; i que s'aferma en la mesura que la llengua guanya àmbits socials d'ús.

D'altra banda, és un procés paral·lel al de la formació de la consciència nacional (o

consciència ètnica, entenent aquest adjectiu en la seva accepció antropològica i no pas racial), en el qual l'articulació social de la individuació en un àmbit és un element fonamental. Des del punt de vista lingüístic parlem en el nostre cas d'*"àmbit geolectal"* entenent amb aquesta designació aquella àrea al si d'un continuum geolectal que és afectada per un fenomen d'individuació.

Al seu torn la conformació d'un àmbit geolectal és mesurable per un factor que podríem anomenar força d'atracció geolectal.

L'*atracció geolectal* d'una llengua en procés d'estandardització envers els dialectes situats en un àmbit geolectal, es mesura de manera relativa rivalitzant amb la llengua estàndard preexistent, i per això dependrà de dos elements que intervenen en la disputa:

L'atracció geolectal depèn, d'una banda, de la *distància lingüística relativa* de cada dialecte respecte a les llengües estàndards en litigi.

I d'altra banda, depèn també de diferents *factors de cohesió i d'identificació geoètnica*, factors que com sabem són també *de caràcter relatiu*.

Desenvoluparem amb més detall aquests dos factors a l'apartat següent 6.3.1.

El procés d'individuació que definim pot ésser anomenat, doncs, a dreta llei, dialèctic ja que es desenvolupa per l'oposició de forces contraposades. L'adquisició de nous usos socials es produeix sempre en conflicte amb una altra llengua que fa les funcions de llengua estàndard.

Convé remarcar, aquí, aquest punt de partida de les nostres anàlisis: En tots els casos d'estandardització partim de la consideració de l'existència d'un conflicte lingüístic com a model més adequat. En les societats modernes les funcions principals que són pròpies d'una llengua estàndard (vehicle d'ensenyament regular, dels mitjans de comunicació de masses, de

l'administració pública i dels aspectes comunitaris de la vida econòmica i social) es troben àmpliament esteses arreu del món i arrelades en els àmbits dirigents de totes les societats - res no escapa a una o altra administració estatal -; aquestes funcions es poden considerar així universals a efectes d'estudi de tal manera que cal partir de la hipòtesi que tota individuació neix en una situació de conflicte lingüístic, un conflicte que pot ésser més o menys explícit o latent.

La relació llengua estàndard-dialecte (l'atracció geolectal) existeix en qualsevol situació, no sols en zones de conflicte i posseeix un caràcter marcadament relatiu.

Les diferents realitats comprovables en la tensió geolingüística (o geoètnica) entre diferents parlars o entre diferents àrees regionals ens mostren que aquesta tensió interna varia de manera sensible en funció de les tensions exteriors: les comunitats lingüístiques sotmeses a pressions exteriors més accentuades, propugnen una homogeneïtat geogràfica més gran: la funció reservada a la llengua referencial és més àmplia, la llengua és concebuda més accentuadament com "una" i la variació admesa hi és minimitzada. La forta homogeneïtzació en l'ús social de la llengua polonesa i la llengua romanesa constitueixen exemples clars d'aquesta tendència. En aquest sentit és interessant de recordar concretament els importants esforços prescriptius en el procés d'estandardització de la llengua polonesa (Niedzielski, 1980:134-159) els quals han tendit a reduir al mínim la variació geogràfica existent (Zagorska, 1980:92).

De manera semblant és possible d'interpretar que moviments secessionistes moderns amb un cert rerefons lingüístic, com l'eslovac i el piemontès, només han pres una amplitud més gran en el moment en què les agressions polítiques i culturals exteriors (del "món germànic" en aquests casos) han disminuït i quan s'han afeblit com a conseqüència els patriotismes "pan-italià" i "txecoslovac" respectivament.

Haugen (1987:76 i ss; 1972:110 i ss) ens recorda el cas de les llengües escandinaves i el seu

ritme canviant d'aproximació i allunyament relatius. No costa gaire d'observar que és en el clima dels períodes d'agressió exterior més greu (com la Segona Guerra Mundial) que les llengües escandinaves han fet més passos vers la seva aproximació.

També per a la llengua vietnamita, Thompson&Thomas (1967:817-818) assenyalen: *"Almenys durant el període immediatament posterior a la guerra, una opinió comuna entre els joves intel·lectuals nacionalistes era que l'interès dels estudiosos francesos envers la varietat dialectal vietnamita anava adreçada principalment a accentuar les diferències regionals i a enfrontar diferents faccions geogràfiques entre elles en l'esperit de "divideix i venceràs". I essent el misteri de la diversitat dialectal una qüestió més aviat difícil de copsar pel profà, és fàcil de comprendre per què aquesta creença política ha pogut operar en el sentit de dissuadir qualsevol interès real envers l'estudi dels dialectes vietnamites. També és segurament un dels ingredients que empenyen vers la 'unificació' política".* Més endavant afegeix encara en el mateix sentit *"...és una llàstima que massa sovint les pronúncies dialectals siguin considerades simplement 'lectures incorrectes'"*.

D'una manera general, podem dir doncs que la norma lingüística esdevé més inflexible en situacions de resistència. Aquest és el cas també del francès al Quebec tal com ens recorda Denise Daoust-Blais (1983:211).

Diferents fenòmens que hem examinat en l'estudi de continua lingüística referents a processos d'individuació irregulars com el cas dels parlars neerlandesos al si de les llengües germàniques continentals i el dels parlars catalans al si del grup catalano-occità, o els canvis d'assignació dialectal d'Escandinàvia etc. proven l'existència d'aquestes forces en conflicte que incideixen damunt els diferents parlars i influeixen en la seva configuració com a llengües estandarditzades.

L'estudi del *pluricentrisme* (v. apartats 6.2 i 7.2.2) ens mostra també l'existència de forces socials d'aquest ordre. Les temptatives de separació o d'aproximació entre els diferents centres

de l'anglès o de l'alemany (Clyne 1992:457) també depenen de forces i de tendències que operen d'una manera variable en elles mateixes i relativa en la seva contraposició amb d'altres forces d'origen lingüístic i social.

Aquesta observació generalitzada ens porta a postular d'una manera general que la tensió existent entre la llengua i els dialectes que s'hi relacionen és genèrica (és a dir, generalitzable a tots els processos d'estandardització) i que no ha de comportar forçosament una situació de subordinació lingüística del "dialecte" (o varietat geogràfica) envers la "llengua" (o varietat estandarditzada i referencial). No estem, doncs, d'acord amb la concepció, a la nostra manera de veure, poc rigorosa segons la qual tota estandardització hauria de comportar forçosament alguna mena d'opressió. Aquesta idea sembla planar en algunes anàlisis entorn de la realitat dialectal italiana (v. Dal Guerra&Gómez, 1986).

L'exposició d'aquestes diferents forces i paràmetres que farem en el capítol següent ens ha d'ajudar a entendre els processos d'individuació que hem anat tractant al llarg del nostre treball.

6.3.1. Distància lingüística, identificació geoetànica i llengua

Des del punt de vista estrictament lingüístic és possible d'establir diferents nivells de distància entre llengües. La necessitat de comptar amb elements objectivables que ens ajudin a mesurar de manera adequada la magnitud dels factors lingüístics entre els diferents elements que intervenen en els processos d'individuació, ens fa plantejar uns criteris mínims de discerniment i de mesura de base estrictament lingüística. Es tracta d'establir una mesura més precisa que els conceptes d'intel·ligibilitat o de diasistema que han estat utilitzats per diferents autors.

En el nostre estudi establirem *tres nivells de distància lingüística* avaluables:

Una distància més gran, o de *Tercer Grau* = $D3$: És l'existent entre llengües exogenètiques (i, doncs, sense intercomprensió); per exemple, entre l'alemany i el portuguès, entre l'àrab i el xinès, entre el swahili i el basc etc.

Una distància de *Segon Grau* = $D2$: És la que hi ha entre llengües endogenètiques amb una diferenciació accentuada. És definida pels factors següents:

Des del punt de vista geolingüístic definida per l'existència de feixos d'isoglosses a les línies de frontera entre les dues àrees lingüístiques considerades.

I des del punt de vista estructural definida per l'existència de paradigmes fonètics i morfològics diferents (no superposables) i per una segmentació lèxico-conceptual no equivalent. La distància de segon grau no permet les simples equivalències biunívocues pròpies de l'adaptació interdialectal. Són exemples de distàncies de segon grau les existents entre el francès i l'italià, entre el català i el portuguès, entre el suec i l'alemany, entre l'àrab i l'hebreu etc.

Una distància inferior o de *Primer Grau* = $D1$: És la que existeix entre llengües endogenètiques pròximes. En aquest cas tindriem com a elements per a avaluar la proximitat:

La coincidència entre els paradigmes morfològics fonamentals, a comparació fonètica reduïble a regles simples de translació. La identitat en el lèxic bàsic o bé equivalència biunívoca àmplia (de manera global, l'existència d'una coincidència generalitzada en la segmentació lèxico-conceptual).

Són exemples de distàncies de primer grau les existents per exemple entre el serbi i el croat, entre l'andalús i el castellà central, entre el benasqués i el català, entre l'aranès i el llenguadocià etc.

La diferència que nosaltres anomenem de segon grau fóra aquella en la qual (segons criteris de translació), és imprescindible una activitat de traducció per a passar d'un parlar a un altre. Una diferència de primer grau és salvable, en canvi, només amb mecanismes simples d'equivalència, de realització intuïtiva i immediata.

La intercomprensió només fóra, doncs, possible en els graus primer i segon de distància. Es pot deduir, per tant, també que dues parles amb distància de primer grau poden ésser dialectes d'una mateixa llengua⁷

La realitat ens demostra però que l'organització de les assignacions lingüístiques no respecta de manera estricta aquesta classificació sinó que molt sovint dos parlars separats per una distància de segon grau són assignats a una mateixa àrea geolingüística i són representats per un mateix estàndard. I dos parlars amb una distància de primer grau poden desenvolupar estàndards diferenciats.

L'organització de les assignacions (o individuació) no és, però, arbitrària ni és totalment independent de la distància lingüística tal com ja ho hem assenyalat més amunt.

L'altre element a tenir en compte en la configuració de l'àmbit geolectal és el que hem designat com a *identificació geoètnica*.

Els termes de la identificació són definits en relació a les nocions següents:

---

⁷ Malgrat els tres graus establerts i la concreció dels criteris que hi són associats, no és pas sempre possible de discernir de manera inequívoca si una distància entre dos parlars és de primer o de segon grau. Per exemple, al n del *continuum iberoromànic abstracte* (que comprèn entre d'altres parlars l'aragonès, el castellà i el gal·loportuguès) les distàncies entre els diferents parlars no poden ser reduïdes de manera general a simples distàncies de primer grau ni tampoc poden ésser establertes clarament com de segon grau almenys entre parlars veïns. D'altra banda és possible d'observar també, per exemple, que entre els diferents parlars amazighs podem trobar diferents casos de distància lingüística: entre els parlars septentrionals la distància pot ésser reduïda a una de primer grau (D1); en canvi és evident que pel que fa als parlars taurins la distància que els separa dels parlars septentrionals no pot ésser reduïda de manera clara a una magnitud menor (D1).

Si examinem un continuum geoelectal l'agrupació de les llengües s'organitza en dos nivells concrets, unes entitats (parlars) diferenciades entre elles o llengües cadascuna de les quals pot incloure subvarietats anomenades dialectes.

En principi aquesta distinció només respon a un fenomen d'identificació: és a dir que són considerats llengües, tot aquell conjunt de parlars que no s'inclouen juntament amb d'altres com a dialectes i que s'identifiquen amb una altra designació comuna disjunta respecte a les altres llengües.

En aquesta línia d'anàlisi, cal observar, en primer lloc, que perquè hi hagi identificació geoelectal, o també, més concretament, indentificació lingüística, cal que existeixi un (o més d'un) *centre de referència* que permeti d'orientar i projectar la identificació més enllà de l'àrea més immediata de relació dels individus. Aquest centre de referència és un punt de concentració de poder econòmic, polític, social, cultural etc. Sense un centre de referència l'agrupació plural no és possible i els parlars es mantenen en una situació de dispersió o sota les referències d'una llengua estàndard estranya o allunyada de les característiques lingüístiques pròpies.

La identificació geoelectal s'orienta, doncs, vers un centre i depèn de diferents factors, entre els quals podem remarcar especialment:

a) La consciència col·lectiva del grup en qüestió en les diferents zones. Aquesta consciència no és estrictament lingüística i depèn d'altres factors de cohesió social i també de la pugna amb la influència política i ideològica dominant que tractem en el punt següent.

b) La influència política i ideològica dominant damunt el grup lingüístic sotmès a minorització lingüística. Ja hem dit més amunt que la situació general en totes les llengües que aspiren a la individuació és de conflicte lingüístic. En aquest sentit cal tenir en compte la influència de les situacions de minorització que generen limitacions en la consciència de grup

i fins i tot sentiments d'autoodi. (Remetem els estudis d'Aracil, Cobarrubias, Ninyoles, Lamuela etc. per a l'estudi de la minorització). Cobarrubias (1983b:76) assenyala diferents reaccions de la que ell anomena "societat captiva", des del rebuig als valors i als símbols principals de la societat dominant fins a l'acceptació. Lamuela (1994:31-46) ens recorda (seguint Sánchez Carrión, JM (1981) *El espacio bilingüe*) la importància de la restricció de l'espai simbòlic en els processos de regressió lingüística. La consciència col·lectiva del grup lingüístic tendeix al pensament autònom, és a dir, a restituir l'espai simbòlic en relació a la realitat envoltant i a propiciar el propi autocentrament.

Un exemple clar de consciència de grup, i de consciència lingüística en concret, és el cas de la llengua Somali recordat per Carme Junyent (1986:91). L'adveniment al poder, l'any 1969, d'un govern nacional i autocentrat (descolonitzat) ha desencadenat, en un període breu de temps, un procés d'estandardització modèlic al continent africà.

Un dels referents ideològics més universals que contribueixen a reforçar la cohesió col·lectiva del grup lingüístic és l'anomenat "mite de l'Edat d'Or" de la llengua, segons el qual l'idioma propi havia tingut un estat primigeni d'unitat i de puresa que la dominació posterior hauria corromput. Joseph (1987:7) assenyala aquest mite com a arquetipic respecte a la variació geogràfica i històrica. En el cas del català aquest mite es desenvolupa en un moment inicial de la renaixença entorn de la idea del "llemosí", considerat el llenguatge literari antic i incorrupte. D'altres llengües situen en diferents moments o estadis la seva Edat d'Or, els quals són sempre anteriors a les influències interferidores més remarcables en el moment present.

La consciència col·lectiva de base lingüística es construeix damunt diferents referents identificadors i cohesionadors d'aquest tipus, els quals entraran en conflicte amb els referents corresponents dels grups dominants.

La configuració de l'àmbit geolectal es produeix, doncs, en una pugna entre dos pols d'atracció constituïts pel nou estàndard que es vol configurar i la llengua estàndard preexistent, en la

qual intervenen factors lingüístics (la distància lingüística) i factors extralingüístics (la identificació geoètnica).

Aquesta pugna només serà, però, possible si les distàncies lingüístiques relatives permeten d'establir relacions d'atracció en un sentit i en l'altre. En el cas d'equilibris de forces, diferents factors de tipus social relacionats amb els usos lingüístics (utilitat social d'un estàndard o de l'altre) poden jugar un paper definitiu en el decantament de les opcions.

Segons els conceptes definits fins ara, una delimitació del procés d'individuació (i del *concepte de llengua*, tal com l'hem descrit més amunt) tindria lloc, tan sols, en àmbits geolèctals de distància D1 entre els diferents parlars i amb un grau elevat d'identificació geoètnica. D'acord amb això, la diferenciació entre els conceptes sociolingüístics de llengua i dialecte seria establert de la següent manera:

Una llengua representa una entitat lingüística amb una distància de grau 1, 2 o 3 envers les llengües preexistents i amb un grau d'elaboració variable.

Un dialecte representa una entitat lingüística amb una distància de grau 1 envers l'entitat lingüística de referència i sense elaboració pròpia i diferenciada (és a dir, que pren com a referència un codi elaborat amb el qual s'identifica)

Aquesta definició relativa és la que determina les possibilitats d'identificació i les necessitats d'elaboració que es planteja tot parlar: una distància de grau 1 pot permetre l'aparició d'un codi elaborat propi, que ha optat per una diferenciació (una individuació) per raons extralingüístiques; i una distància de grau 2 entre un parlar i el seu codi estàndard de referència permet parlar de situació de subordinació.

6.4. Tipologia general de la individuació. Signe i factors dominants en el procés

D'acord amb les anàlisis precedents podem establir diferents tipus generals d'individuació:

a) Individuació simple

Anomenem individuació simple aquella que es basa en unes relacions no complexes entre els diferents parlars que la conformen i entre els diferents parlars i la llengua estàndard, en allò que fa referència a la identificació i als usos socials respectius.

En aquesta denominació incloem aquells casos d'individuació en què la designació com a llengua és aplicada a un conjunt de parlars que s'hi identifiquen i amb una distància lingüística mínima entre ells (distància de primer grau, D1). Aquest és el cas del neerlandès, del català, del polonès, del txec, del castellà o espanyol, de l'anglès etc.

Aquest tipus d'individuació constitueix un model de referència en què les tensions entre la llengua estàndard i els parlars que s'hi identifiquen són de poca consideració.

Com a exemplificació singular Joseph (1987:83-87) ens recorda el cas del groenlandès que també és esmentat per Haugen (1987:75) i per Fodor (1984:445-481) Segons el primer autor esmentat ha estat un parlar central del del grup dialectal de l'Oest (que agrupa el 90% dels parlants) el que ha constituït la base de la individuació (Joseph en diu "base sinecdòquica" de la llengua estàndard).

Groenlàndia passà de colònia danesa a província l'any 1953 i esdevingué regió autònoma l'any 1978. L'Estatut d'Autonomia (Home Rule Act, en la descripció de Joseph) designa el groenlandès com la llengua principal de l'administració però continua donant importància al danès que pot ésser utilitzat també per a propòsits oficials. Tanmateix el groenlandès compleix

totes les condicions de llengua estàndard proposades per aquest autor per a avaluar l'existència d'aquesta varietat (Joseph, 1987:7).

Un altre exemple d'individuació simple és el de la llengua Gbe parlada Togo, Benin, Ghana i Nigèria, d'estandardització recent (iniciada el 1975) i tot haver trobat inicialment una important resistència sembla que està recixint (Capo,1983:303). A la XIV conferència de la West African Linguistic Society de l'abril de 1980 fou acceptat el nom Gbe per al conjunt dels dialectes i s'endegà un grup de treball específic i s'està treballant seriosament en la convergència dels diferents dialectes.

També hem exposat més amunt (a l'apartat 6.2, en tractar del continuum lingüístic bantu) els casos d'individuació remarcables de diferents llengües d'aquesta família, Kikuyu, Fang, Mwezi, Luganda, Duala, Herero, Nyanja,...i amb més detall el Kikongo.

Tal com ho hem assenyalat en els exemples dels continua estudiats, la individuació simple pot no ésser única i aleshores es pot parlar d'individuació múltiple com és el cas de les llengües escandinaves (p. 44 i ss.); i en certa manera també és el cas de les llengües Zulu i Xhosa (p. 55).

b) Individuació complexa

La designació d'individuació complexa és aplicada a aquells processos en què l'assignació dels diferents parlars en qüestió no té lloc amb una sola llengua estàndard i amb plenitud de les funcions que li són atribuïdes habitualment, sinó que les funcions es troben repartides entre més d'una llengua estàndard (aquest seria el cas del noruec) o bé algunes de les funcions atribuïdes correntment a la llengua estàndard són assumides per un parlar (com en el cas de la Suïssa de llengua alemanya).

Una manifestació remarcable de complexitat en l'estandardització és posada de manifest en els

casos d'utilització de "materials pont" en l'alfabetització prèvia subdialectal abans de la incorporació a l'estàndard unitari que comentarem més endavant en tractar de la codificació estandarditzadora.

El caràcter pluricèntric de l'estandardització que és un aspecte que descriurem a l'apartat 7.2.2 referent a l'evolució del fenomen també és una manifestació de complexitat a considerar.

En d'altres casos, en què la distància lingüística relativa entre el parlar en qüestió i la llengua estàndard de referència és més marcada, cal parlar amb més propietat de *distorsió* tal com ho exposem a l'apartat següent.

c) **Individuació distorsionada**

Anomenem individuació distorsionada aquella que es veu desviada per influències exoglòssiques.

En aquest cas podem incloure el parlar galleg que es veu desplaçat de les característiques de la individuació que correpondria als parlars galaico-portuguesos i és desplaçat vers característiques de la llengua espanyola. Exposarem aquest cas i d'altres de semblants a les pàgines següents a l'hora de tractar de diferents aspectes de l'estandardització.

En alguns casos no es pot parlar pròpiament de distorsió del procés d'individuació sinó de problemes diversos de cohesió inetrdialectal, com és el cas de la relació entre els parlars flamencs al si del conjunt neerlandès, o dels parlars valencians al si del conjunt català; en aquests casos es poden consignar tendències centrífugues en el passat més o menys accentuades que encara que no es plantegin una secessió representen dificultats afegides al procés de consolidació d'una estandardització estable. Generalment darrera les dificultats d'autocentrament es pot veure una influència exoglòssica (del francès en el cas del flamenc i de l'espanyol, en el cas del valencià). La resistència a l'autocentrament es pot explicar sovint

per la persistència d'una ideologia de tipus provincialista que té un origen exoglòssic. Joseph (1987: 3) assenyala, concretament, el pes de la dominació política en la consideració social i simbòlica que té el gallec.

d) Individuació obstruïda

Anomenem individuació obstruïda el procés propi d'aquells casos en què la funció estàndard no s'ha pogut desenvolupar amb plenitud a causa d'un procés de substitució lingüística. Aquest és el cas per exemple de la llengua occitana la qual malgrat un avançat procés de codificació i fins d'elaboració no posseeix les condicions d'ús necessàries per a assolir una veritable estandardització contrastada i estabilitzada per mitjà d'un ús social suficient.

Aquest és també el cas d'algunes llengües americanes que havien esdevingut per un temps "llengües generals" (com el tupí-guaraní, el náhuatl, el quítxua i també en certa manera el guaraní) i que veieren interrompuda la seva evolució en el camí d'esdevenir llengües estàndard a causa la substitució per part de la llengua espanyola en la comunicació pública formal i, de manera general, en els àmbits d'ús social fonamentals.

Igualment es pot considerar obstruïda la individuació que no té lloc a causa d'una *superposició* (com és el cas de les llengües indonèsies, p. 64).

La diferència entre les nocions de superposició i la de *diglòssia* (exemplificat pel cas de la Suïssa de llengua alemanya) és que mentre aquest darrer fenomen s'aplica, segons la definició clàssica de Fishman, a l'ús d'una llengua estàndard que manté la mateixa designació com a llengua que els parlars en qüestió, en el cas de la superposició no hi ha aquesta coincidència de designació.

Alguns casos d'individuació obstruïda com el del baix-saxó o el franco-provençal no poden ésser considerats d'una manera clara ni com a casos de superposició i com a casos de diglòssia

ja que la designació dels parlars en qüestió com a diferenciada de l'alemany i del francès no és sòlidament afermada.

La substitució és un fenomen llargament estudiat. A casa nostra Carme Junyent (1992) i Xavier Lamuela (1994) n'han fet uns estudis sistemàtics en les seves obres respectives, *Vida i mort de les llengües* i *Estandardització i establiment de les llengües*. Remetem, doncs, a aquestes obres per a un estudi en profunditat. Assenyalarem ací tan sols alguns aspectes del fenomen.

Des d'un punt de vista general cal assenyalar, per exemple, que les formes d'obstrucció evolucionen cap a confrontacions més i més clarament delimitades ja que els parlars que aspiren a la seva estandardització, actualment no s'enfronten en els usos socials tant amb variants dialectals de la llengua dominant sinó amb la llengua estàndard directament. Aquest és el cas del friülà que havia estat en pugna tradicionalment amb el vènet i que avui és sotmès a un procés de substitució directa per l'italià estàndard (Lamuela, 1987:175-176).

Des d'un altre punt de vista, hi ha hagut també un desplaçament dels conflictes lingüístics en diferents zones de l'Àfrica, en les quals diverses llengües africanes en procés d'estandardització protagonitzen processos de substitució d'altres llengües africanes. La funció substituïdora de les llengües colonials és avui progressivament assumida pel bambara a Mali (Calvet,1983:285), el wolof al Senegal (Dumont, 1987:96), el Swahili a Tanzània etc.

Voldríem recollir una darrera observació interessant de Day (1985:180) en el seu estudi del lingüicidi; referint-se a la llengua hawaiana, que defineix com a una problema no tan sols merament lingüístic sinó social, racial i econòmic, aquest autor afirma que: "*Els forasters juguen el paper fonamental en la mort de les llengües natives. Però aquesta no podria tenir lloc sense la cooperació de l'elit indígena*". Aquest autor ens apunta aspectes de dinàmica interna del grup lingüístic en qüestió, la qual cosa ve a reforçar a la nostra manera de veure el caràcter social i relatiu dels processos d'estandardització, també en el cas de la seva

obstrucció.

De manera general podem afirmar que per a tots els casos d'individuació obstruïda, en distàncies lingüístiques superiors (>V, en les quals ja no és adequat parlar de diglòssia), ens trobem en processos de substitució els quals estan relacionats amb la manca d'autocentrament. El resultat social final és el fenomen d'anomia (definit com un estat de desintegració cultural) (Junyent, 1996:14) de la comunitat en procés de pèrdua de la llengua i la situació marginal del grup dins la nova àrea lingüística a la qual s'ha incorporat la comunitat de llengua substituïda. En aquest sentit Leitner (1992:194) ens recorda uns casos concrets: *"a part de la pronúncia, tant l'anglès d'Escòcia com el d'Irlanda són mancats totalment de varietats estàndards pròpies i són - i probablement restaran - en estret contacte amb el centre normatiu del sud d'Anglaterra"*.

La substitució representa, doncs, passar a una situació d'aliocentrament i de marginació.

6.4.1. Variabilitat i signe de la individuació

Tal com hem pogut observar als exemples dels continua estudiats, la tipologia general que hem esbossat no és tallant i estable. Podem observar sovint casos de *canvi d'assignació* de parlars a llengües estàndards diferents i fins d'*indeterminació* en la individuació. També és possible la variació de l'àrea gravilectal en el procés d'individuació. Ho hem observat per al cas del neerlandès (v. p.61) i també és coneguda la variació dels models considerats prestigiosos pel que fa al català (*Les Regles d'esquivar vocables e mots grossers e pagesívols* de Bernat Fenollar i Jeroni Pau, de la darrerïa del segle XV condemnen per exemple formes avui considerades estàndards i s'aproximen més a les formes occidentals que no pas la norma fabriana. Comentem de Colomina, 1995:16-19). Les variacions en el desenvolupament econòmic i social (i, doncs, en el prestigi) de les diferents àrees i centres de poder, influeixen en la consideració que reben les seves parles.

En general hem observat també a l'hora d'estudiar diferents continua lingüístics la irregularitat de molts processos si consideràvem tan sols els aspectes lingüístics. La tipologia exposada s'ha d'entendre, doncs, com una proposta general per a analitzar el sentit global dels processos d'individuació que hem situat sempre en situació de conflicte com a hipòtesi més ajustada a la realitat universal i contemporània del contacte entre llengües.

En tots els casos la influència de la llengua dominant és, doncs, molt important. La posició de subordinació respecte a la llengua dominant o la voluntat d'autocentrament marquen fonamentalment el signe de la individuació.

Podrem distingir, doncs, sempre de manera clara per a una individuació que cerquen un conjunt de parlars entre la *individuació de signe normalitzador* (és a dir, amb l'objectiu d'aconseguir una relació "normal" entre estàndard i parlars, és a dir, basada en el criteri d'autocentrament); i una altra *individuació de signe subordinador* (en relació amb l'estàndard preexistent, és a dir, basada en la subordinació).

En una línia anàloga de consideracions Oscar Díaz (AGAL41:7) distingeix entre l'elaboració evolutiva i l'elaboració involutiva en relació a l'objectiu que es pretén amb una codificació i una elaboració estilística determinades.

Aquest criteri del signe de la individuació (normalitzador o subordinador) és, doncs, determinant per tal de valorar la funció d'un procés d'estandardització (o el procés d'elaboració, segons Kloss i Díaz).

Capítol 7. El procés d'emergència i de desenvolupament de la llengua estàndard

El fenomen d'emergència i desenvolupament d'unes formes estàndard (llengua estàndard) dins el conjunt de la varietat d'una llengua determinada és un procés complex que en el seu inici és paral·lel a la individuació.

Si una nova àrea s'individua, la formació de la llengua estàndard segueix el procés que anomenem d'emergència.

A partir del reconeixement d'un àmbit geolectal propi i autònom, el procés d'emergència es desenvolupa socialment en diferents sentits, per mitjà de l'ocupació per la llengua en qüestió, d'àmbits d'ús col·lectiu i formal. La llengua esdevé aleshores literària i/o oficial. No es tracta tan sols d'un avanç vague d'usos socials nous sinó que - per a parlar de l'emergència - hi ha d'haver un procés d'estandardització formal engegat i de l'ocupació progressiva d'un àmbits formals i d'important abast social. L'estandardització formal avanç, doncs, generalitzant l'ús al si de tots els estrats socials i en connexió amb les diferents varietats geogràfiques.

La llengua estandarditzable passa per diferents fases:

- En primer lloc es va afermant com a llengua comuna en la comunicació supradialectal. La varietat que aspira a ser estàndard és anomenada també *llengua referencial* (v. les consideracions entorn d'aquesta designació en la bibliografia occitana es poden trobar a Lamuela, 1987:67).

- En una segona fase va adquirint funcions formals i va ocupant àmbits de comunicació. Assoleix així l'estadi que s'ha anomenat històricament, en alguns casos *llengua literària* (fent

referència al seu conreu escrit) i en d'altres casos *llengua general* (fent referència al seu caràcter vehicular en un territori ampli, com el quítxua al Perú, el náhuatl a Mèxic i el tupí-guaraní al Brasil, abans del seu desplaçament per l'espanyol i pel portuguès).

- Finalment, té lloc l'ocupació dels àmbits d'ús fonamentals i la generalització dels usos de masses i esdevé *llengua estàndard* al si de la seva pròpia àrea.

Es tracta d'un procés llarg i complex de caràcter social que no sempre és acabat de manera plena tal com ho assenyalam a l'apartat 7.2.

Segons assenyalava Lamuela (1994:54-65) comentant entre d'altres els estudis de Weinreich entron del contacte entre llengües, el procés de progressió social d'una llengua abasta no sols l'adquisició de nous àmbits d'ús sinó també de funcions la més significativa de les quals és l'anomenada funció integradora o funció discriminant o capacitat d'integrar socialment d'acord amb el domini de la llengua per part de l'usuari.

L'adquisició de funcions té una relació directa amb el poder polític vinculat a una llengua determinada; aquest mateix autor (Lamuela, 1987:68) utilitza el terme poder lingüístic com a expressió de l'índex de funcionalitat. Aquesta extensió de les funcions socials és acompanyada de la codificació i l'elaboració progressives de la llengua en qüestió, aspectes que estudiarem a l'apartat següent.

El procés d'emergència i desenvolupament de la llengua estàndard és el resultat de la continuació de les mateixes forces i tensions d'ordre social i polític que hem estudiat en la individuació, forces i tensions que poden ésser d'ordre exògen o d'ordre endògen respecte al grup lingüístic analitzat.

Les tensions d'ordre exogen generen situacions que ja hem apuntat en analitzar la subordinació i l'autocentrament al capítol 4 del nostre estudi i poden portar a diferents

evolucions tal com ho assenyalcm a l'apartat 7.2.

Lamuela (1987:161) remarca que l'objectu de la codificació lingüística és reduir la variació a fi d'obtenir les condicions de comunicació òptima dins l'espai d'ús de la llengua codificada. I tenint en compte que la codificació (i particularment la grafia) té una funció identificadora, cal observar que hi ha una tensió entre la funció identificadora i la funció comunicativa d'una determinada codificació. Aquesta tensió té una importància cabdal en la vehiculació social de la codificació tal com tindrem ocasió d'observar en les diferents exemples que exposarem.

7.1. Aspectes de l'estandardització

L'estandardització afecta diferents aspectes; l'emergència d'un estàndard té lloc amb l'extensió de l'ús social de diferents elements en procés d'estandardització: 1. *l'escriptura (o ortografia)*; 2. *la morfositaxi unificada*; 3. *el lèxic (supradialectal i culte)*; i 4. *l'estilística*.

Haugen (1983:271) en la seva exposició de la codificació es refereix a diferents aspectes que denomina grafització, gramaticació i lexicació.

Lamuela (1987:66-67) ens recorda l'esquema global de Haugen en què distingeix dins el Corpus Planing entre Forma i Funció; dins la forma inclou els aspectes esmentats més amunt, és a dir, la *grafització*, la *gramaticació* i la *lexicació*; dins la Funció inclou l'Elaboració, i aquesta amb dos vessants, la modernització terminològica i el desenvolupament estilístic.

Ja hem tractat a les conclusions de la Part A (capítol.5) dels principals aspectes de l'estandardització. Distingíem aleshores de manera genèrica entre Codificació i Compleció; i dins la Codificació entre *grafia*, *morfositaxi* i *lèxic*; i dins la Compleció, la *modernització terminològica* o *lexical* i l'*elaboració estilística*. Lamuela (1994:140-142) distingeix entre *codificació* i *elaboració* i dins l'*elaboració*, entre *compleció* i *cultiu*. La noció de Codificació

segons aquest autor comprèn els aspectes que hem exposat unes ratlles més amunt (concretament grafia, fonètica, gramàtica i lèxic) i la noció de Compleció "*consisteix a dotar la llengua dels recursos lexicals i sintàctics característics dels àmbits d'ús abans inexistents o reservats a la llengua dominant*".

I la darrera noció de Cultiu "*s'ocupa dels aspectes connotatius*" ... "*la noció de cultiu implica l'activitat dels qui fan una feina basada en l'ús de la llengua - periodistes, actors, professors...- i, al mateix temps, la dels tècnics de planificació lingüística que s'hauran d'ocupar d'orientar l'ús*".

Simplificant aquests esquemes i atenent als desenvolupaments formals principals resumirem els diferents aspectes de l'estandardització en els quatre següents:

1) *Grafització* o estudi de la grafia adequada per a la llengua estàndard. En el nostre treball estudiarem la fonètica tan sols amb propòsits de grafització.

2) *Selecció Morfosintàctica* o estudi de la tria i l'optimització de les formes gramaticals adequades per a la llengua estàndard.

3) *Selecció i Modernització Lexical* o estudi de de la tria adequada del lèxic i de la modernització terminològica necessària als usos actuals.

4) *Elaboració Estilística* o estudi de les elaboracions lexicals i sintàctiques necessàries per a permetre la versatilitat estilística (v. pp. 23 i 24) de la llengua estàndard.

Aquest darrer aspecte coincideix amb la noció de compleció definida per Lamuela que hem exposat més amunt. Hem escollit, però, la denominació d'"elaboració estilística" per raons de simplicitat expositiva, tot i ésser conscients del fet que el terme "elaboració" és utilitzat en el sentit de la noció d'Ausbau de Kloss (1978) (v. també Diaz -1995).

Exposarem més endavant amb més detall aquests diferents aspectes, especialment al capítol 8, on desenvolupem els criteris de política lingüística en cadascun d'aquests camps de l'estandardització. A les pàgines següents exposarem únicament diferents característiques i incidències generals en aquests quatre aspectes esmentats.

Afegirem, tan sols, com a darrera consideració abans de passar a la descripció dels diferents aspectes, que una estandardització es considera acabada si aconsegueix una estabilització en la seva aplicació, en el seu funcionament social. Aquesta és la condició essencial. Pel que fa a les característiques generals cal observar que l'estandardització pot no ésser homogènia perquè ens podem trobar amb casos d'estandardització pluricèntrica (tal com ho hem observat més amunt a l'apartat 6.4.b i comentat a l'apartat 7.2.2) però, per a poder parlar d'estabilització, l'estandardització ha de ser sempre comprensiva respecte els diferents camps de la variació. Ho desenvoluparem tot seguit per a diferents aspectes.

El primer aspecte a considerar és la grafització.

Tal com ho hem apuntat més amunt, la grafització ha d'ésser comprensiva respecte a la diversitat de realitzacions (de pronunciacions) que pretén de recobrir la llengua estàndard; és a dir, que ha de permetre la lectura variable possible segons els diferents parlars tot mantenint un grau d'identificació suficient envers la representació gràfica.

La grafització és l'aspecte de la codificació que posseeix tenir més càrrega simbòlica i referencial ja que la identitat d'un sistema gràfic queda reflectida en la tria d'uns signes gràfics específics. La grafització és l'aspecte de l'estandardització que pot reflectir també de manera més primària la relació de la llengua estandarditzada o estandarditzable respecte a d'altres llengües (amb les quals pot estar en situació de conflicte).

L'aplicació social d'un sistema de grafització determinat en un procés d'estandardització pot

ésser objecte de diferents *fenòmens de resistència i/o de distorsió* que exemplificarem tot seguit.

La *grafització de l'aranès* ens ofereix un bon exemple d'aplicació d'una grafia i de les resistències que ha calgut superar per a fer-la efectiva.

L'aranès és una varietat geogràfica de la llengua occitana, concretament és una varietat del gascó el qual és al seu torn una varietat occitana sud-occidental amb característiques pròpies molt marcades que el separen del llenguadocià. L'interès de l'estudi de l'estandardització gràfica de l'aranès rau en el fet d'ésser un fenomen recent (iniciat als anys 80) i en les característiques sociolingüístiques que emmarquen aquesta varietat lingüística de la Vall d'Aran. Aran és un territori que d'ençà del segle XII ha anat seguint les vicissituds històriques d'altres territoris pirinencs de la Corona d'Aragó fins que fou incorporada a la província de Lleida a principis del segle passat i a la Regió Autònoma de Catalunya en les èpoques d'autonomia política del nostre segle. Ha sofert, doncs, influències lingüístiques múltiples: tradicionalment el contacte del català i dels parlars pirinencs veïns (el benasquès i altres varietats del gascó) i més recentment, especialment a partir del segle XX, l'oficialitat de la llengua castellana i el contacte del francès, oficial i progressivament implantat en les zones gascones veïnes. D'ençà de la proclamació de l'Estatut d'Autonomia de Catalunya de 1979 són oficials a Aran, l'aranès, conjuntament amb el català (que ho és del Principat de Catalunya) i l'espanyol (que ho és del conjunt de l'Estat espanyol).

Per tal de donar una idea general de les característiques estrictament lingüístiques de l'aranès, exposarem en primer lloc algunes dades de la varietat gascona de l'occità a la qual pertany.

Més amunt, a l'apartat 6.2 hem exposat comparant-los amb el català, els trets essencials pels quals el llenguadocià se separa del gascó, sintetitzats per Loïs Alibèrt en la seva *Gramatica Occitana - segon los parlars lengadocians* (1976:XVII). Reproduïrem, ara tan sols els trets gascons al costat dels llenguadocians centrals, per tal de facilitar el comentari posterior. El

gascó se separa del llenguadocià central:

- a) Per la persistència del diftong "ai" reduït a "èi" en gascó: lait --- lèit
- b) Per la conservació de "f" transformada en "h" aspirada en gascó: flor --- hlor
- c) Per la reducció de "ll" llatina intervocàlica o final a "l" en llenguadocià al costat de "r" o "lh" en gascó: aquela --- aquera; aquel --- aqueth
- d) Per la persistència de la "n" intervocàlica que és emmudida en gascó: luna --- lua
- e) Per la conservació dels grups "mb", "nd" reduïts a "m", "n" en gascó: camba --- cama; landa --- lana
- f) Per la persistència dels grups "br", "dr", "tr", reduïts a "b", "d", "t", en gascó: lèbre --- lèbe; autre --- aute
- h) Pel no-desenvolupament de "a" protètica davant "r" inicial: ram --- arram
- i) Per la conservació del so "v" en llenguadocià fins al segle XV, que el gascó ha transformat en "b" bilabial no plosiva ja d'ençà de la seva formació: vòstre --- vòste (boste).

Aquest darrer tret i) és irrellevant des del punt de vista de l'aspecte de l'estandardització gràfica que considerem, ja que la grafia "v" ha estat l'adoptada arreu dins el domini catalano-occità; i aquest i la resta de trets són realment discordants envers l'occità comú, fet que no ha impedit pas una bona normativització del gascó harmònica amb el conjunt de parlars occitans. Diferents autors (com Joan Veny a la GEC) remarquen la importància de les característiques pròpies del gascó i assenyalen afinitats lexicals d'aquest parlar amb l'aragonès i el català.

Pel que fa concretament a l'aranès, aquesta varietat geogràfica, segons Jordi Carbonell (GEC), se separa del gascó i s'acosta també al català per la conservació de les "a" finals (tancades en "o" en occità i en gascó general) i el plural acabat en "es" (amigues) (en lloc del "-as" (pronunciat "os")- amigas -general en gascó i en occità). Els parlars aranesos centrals transformen la "v" intervocàlica en "u" i així diuen i escriuen: "haua" (fava), "lauar" (rentar), "expressiua" (expressiva), "parlaue" (ell/ella parlava). En la morfologia l'aranès presenta també trets característics com l'article "eth, era; es" (el, la; els, les), trets que són pròxims

també a les variants veïnes de l'aragonès.

Convé comentar especialment les "Nòrmes Ortogràfiques der Aranés" publicades el setembre de 1982. Aquestes normes elaborades per la "Comission entara Normalisacion Ortogràfica dera Lengua Pròpia dera Val d'Aran" reunia escriptors i lingüistes d'Aran, lingüistes gascons de l'Estat Francès i estudiosos catalans coneixedors de l'occità i experts en normalització lingüística.

Segons assenyalava el Prefaci d'aquestes normes, la normalització de l'aranés és un deure assenyalat a l'Estatut d'Autonomia de Catalunya que precisa explícitament a l'article 3.4. que *"la parla aranesa serà objecte d'especial respecte i protecció"*. En aquest prefaci es recorda també que *"les normes gràfiques són sempre convencionals i molt limitades: és impossible reproduir, per mitjà de l'alfabet normal la riquíssima varietat de la llengua parlada. Es tracta, doncs, d'acceptar una convenció per representar amb lletres allò que diem..."*.

Aquestes observacions revelen la necessitat de vèncer alguns prejudicis lingüístics envers la codificació de l'aranés força arrelats dins la societat d'Aran, on cadascú codificava tradicionalment la seva parla local (es poden distingir tres varietats diferenciades principals dins la Vall) segons les normes de l'ortografia castellana (amb l'ús de la "ñ", la "ch" etc.) o de la catalana (amb "ny", "ll", "ix" etc.), la qual cosa violentava el sistema lingüístic de base occitana i sobretot portava a grafiar les vocals de manera allunyada al sistema occità, escrivint la "o" tancada com a "u" allà on l'occità, seguint la tradició escrita, escriu "o" ("puma", en lloc de "poma"); i "ü" o "û" allà on l'occità escriu simplement "u" ("vulgüt" o "vulgût", en lloc de "volgut") etc.

La implantació de la grafia normalitzada ha topat amb algunes resistències dels sectors més conservadors per als quals l'adopció d'una escriptura autocentrada per a l'aranés representava acabar amb una situació de diglòssia fortament arrelada segons la qual calia restringir l'aranés als usos íntims i familiars.

Però tal com assenyala Lamuela (1987:154) la intervenció política fou decisiva: *"la intervenció de la Generalitat (de Catalunya) va posar fi a les vacil·lacions i a la manca d'un sistema en els usos gràfics i va permetre plantejar-se una pràctica cultural que tingués en compte el conjunt lingüístic occità"*.

Un cas de resistència particularment remarcable és el que va trobar la *grafia de la llengua basca unificada*. Ja hem tractat parcialment alguns aspectes de l'estandardització de la llengua basca a l'apartat 6.2. a l'hora d'exposar algunes característiques remarcables del continuum lingüístic basc. Ara tractarem d'un dels aspectes de l'estandardització de la llengua basca un procés que és de data recent .

La formació de l'anomenat "Euskara Batua" (Basc Unificat) es pot considerar iniciada a l'encontre d'*Euskal Idazkaritza* de l'agost de 1964 i posteriorment al Congrés d'Euskaltzaindia [Acadèmia de la Llengua Basca] tingut a Aranzazu l'any 1968. Un aspecte de la grafització, la grafia de la lletra "h", trobà, però, una important resistència i no es resolgué fins més tard (novembre de 1979). Aquest so aspirat havia perviscut tan sols als parlars bascos del nord, però comptava en alguns casos (com el labortà) amb una sòlida tradició literària, tal com ja ho hem assenyalat més amunt en referir-nos a aquest dialecte.

Les resistències en aquest cas han estat èpiques i mostren les interferències ideològiques existents en el debat. A.B.Labayen, ja després dels primers intents de generalitzar l'escriptura de la "h", l'any 1972, atacava els defensors de la nova grafia en els termes següents: *"Només cal llegir els llibres i els opuscles que publiquen en les seves col·leccions; els articles dels seus diaris i revistes, plagats quasi tots d'obscenitats i de fraseologia marxistoide. Això si sota una capa de "batasuna" ["unitat", en euskara] i profusió d'"hacs"....."El P.Villasante [membre de l'Acadèmia de la Llengua Basca] no gosa enemistar-se amb aquells qui combreguen amb el culte idolàtric a la "h"". J.Arenaza l'any 1974 afirmava també en un sentit semblant: "En efecte, la "h" és un símbol polític encara que ho neguin senyors molt saberuts,*

encara que vagin vestits d'hàbits seràfics. Tan polític com ho pugui ésser la falç i el martell, la creu gammada o totes dues alhora".

La resistència durà uns quants anys i fou finalment superada per la pràctica quotidiana; un dels màxims adversaris, A.B.Labayen esmentat més amunt, acabava afirmant l'any 1984: "*després de 15 anys de vigència de les recomanacions d'Euskaltzaindia, i quan la utilitza la majoria dels escriptors en llibres i revistes i després de la seva implanatació a les ikastoles [escoles primàries en llengua basca], centres superiors d'ensenyament i en l'administració pública, cal rendir-se a l'evidència i acceptar, encara que sigui a contracor, la utilització de la "h"*".

Havia estat, doncs, l'ús oficial i públic el que havia resolt de manera taxativa una qüestió que s'havia presentat com particularment espínosa. [Citacions de: Euskaltzaindia (1988:389-390)].

La grafia té, doncs, una *funció simbòlica* important i es troba sovint en el centre de la polèmica entorn de l'estandardització ja que és l'aspecte més fàcilment detectable. Els espanyolistes, per exemple, han fet de la defensa de la lletra de la "ñ" un veritable símbol nacionalista.

Cal assenyalar, a més, que a causa d'aquest valor, la grafització pot ésser objecte de diferents *fenòmens d'obstrucció i de distorsió*.

Si bé algunes grafies són el resultat de tradicions culturals peculiars, com és *el cas del serbi i el croat* (en què una mateixa llengua és escrita en territori serbi amb alfabet ciríl·lic i en territori croat amb alfabet llatí) i el del *l'urdu-hindi* (la mateixa llengua escrita al Pakistan amb alfabet àrab i a l'Índia amb alfabet devanagari), en un nombre important de casos les influències en la grafia responen a fenòmens de supeditació. El cas *gallec* ja comentat és un exemple clar d'interferència de la grafia espanyola. La grafia oficial actualment a Galícia per a la llengua gallega utilitza lletres tan marcadament i peculiarment pròpies de l'espanyol com la

"ñ" i la "z" i bandeja les lletres pròpies de les grafies galaico-portugueses estandarditzades que utilitzen per als usos corresponents el dígraf "nh" i el signe "ç".

Un cas semblant també és el de la *grafia del romanès a Moldàvia*, on a causa de la pressió de de l'antic estat soviètic i de la cultura eslavitzadora el moldau parlat a l'antiga URSS és escrit amb alfabet ciríl·lic i se separa així del romanès central escrit amb alfabet llatí. També són influències polítiques i ideològiques les que han portat a la utilització de l'escriptura àrab per a la transcripció de la llengua amazigha (grafia particularment estesa per a la transcripció de la variant amazigha taixefhit del sud del Marroc).

L'estudi de les propostes oficials per a la grafització de les *llengües maies de Guatemala* mereix un comentari especial. Castells (1992) ens recorda fonamentant-se principalment en López (1989) les característiques de les tres diferents propostes principals en litigi:

1. La de l'"Instituto Indigenista Nacional" que utilitza bàsicament l'alfabet espanyol. És emprada en l'anomenat "Proyecto de Educación Bilingüe", el "Instituto Lingüístico de Verano" i l'"Asociación de Escritores Mayances de Guatemala".

2. La que es basa en símbols d'origen maia i que és utilitzat per l'"Academia de la Lengua Maya-Kí-chè".

3. La pròpia dels estudis internacionals de lingüística que corregeix algunes de les anomalies del sistema de grafització de base espanyola, i que és utilitzada per diferents projectes com el "Proyecto Lingüístico 'Francisco Marroquín'" i l'"Instituto Indígena de Santiago".

La primera línia de propostes, la de l'Instituto Indigenista Nacional, "té objectius assimilacionistes i religiosos" (Castells, 1992:4-9). La possibilitat de passar a la llengua espanyola per als parlants de llengües maies és així afavorida, per exemple, per mitjà de la utilització (en els alfabet publicats l'any 1950) del grafema "j" en lloc de la lletra "h" (la qual

com és sabut és una lletra muda en espanyol). Aquesta mateixa línia és aplicada més tard (l'any 1962) per la "Dirección General de de Cartografía" que inspirant-se en l'IIN planteja la "normalització" de 13 alfabets oficials. El terme "normalització" no és definit en aquesta proposta, però segons López (1989) és aplicat amb el sentit d'espanyolització com ho demostra la reducció sistemàtica dels grafemes discrepants de l'espanyol cap a una identificació amb els d'aquesta llengua. Les dièresis i els apòstrofs són suprimts amb l'excusa que els noms podrien crear confusió si apareixien amb aquests signes als mapes. Una altra aplicació en la mateixa línia fou la vehiculada l'any 1966 amb el suport de l'"Instituto Lingüístico de Verano", una institució formada per membres generalment d'origen estranger (són concretament del Canadà, Alemanya, Colòmbia, USA, Mèxic, Perú i Guatemala) i que té com a objectiu l'evangelització i concretament la traducció de la Bíblia a totes les llengües del món mancades de sistema gràfic. Segons Cojtí Cuxil (1990:17,23) aquesta institució tendeix a afavorir les formes de vida dels USA. Més tard, l'any 1977, l'IIN publicava un nou i més "normalitzat" "Alfabeto de las Lenguas Mayances". López (1989:48) assenyala, com a dada a considerar, que la Comissió encarregada de l'elaboració d'aquest alfabet era composta per 46 persones, de les quals 37 eren estrangeres a Guatemala, 4 ladines (és a dir de llengua espanyola) i 5 bilingües (en espanyol i llengües maies).

La segona línia de propostes, la relacionada amb l'"Academia de la Lengua Maya-Kí-chè" utilitza, per a vuit dels grafemes, símbols maies tradicionals, és a dir, no pertanyents a l'alfabet llatí. Segons Castells (1992:13-14). "Aquest alfabet és un dels que preserven més fidelment la cosmovisió del Maia, incloent-hi símbols, com el del sol o una estrella....Amb tot, aquest alfabet complementari no és fàcilment accessible, pel fet que requereix tècniques d'impressió de les quals no pot disposar la majoria del poble maia".

Aquest panorama que hem descrit referent a dues de les línies principals de propostes de grafització per a les llengües maies de Guatemala, pensem que és altament instructiu, ja que resumeix de manera ben sintètica i significativa les diferents posicions que s'acostumen a adoptar davant la necessitat d'establir els símbols gràfics per a la codificació d'una llengua.

Podem observar fàcilment que la primera línia és un exemple clar de distorsió provocada per influències polítiques i religioses; aquestes influències orienten l'elecció dels símbols gràfics als objectius assimilistes de les sectes religioses que impulsen aquestes propostes, per a les quals les llengües maies són tan sols uns instruments d'evangelització i un mitjà per a la necessària espanyolització (Castells, 1992:5-8). El paper social assignat a la llengua a codificar és, doncs, el criteri determinant per a la tria gràfica realitzada.

La segona línia de propostes que utilitza símbols no llatins és també interessant de remarcar ja que és l'altra cara de la moneda de la línia assimilista que acabem de comentar: és, a la nostra manera de veure, l'expressió d'una reacció defensiva davant els intents assimilistes: els criteris són gairebé exclusivament d'ordre identitari, però amb un fonament sociolingüístic feble ja que no prenen en consideració d'una manera plena i global les necessitats reals dels usuaris potencials de les grafies proposades.

Aquestes limitacions s'esforcen per a ésser superades per la tercera línia de propostes, relacionades amb el "Proyecto Lingüístico 'Francisco Marroquín'". Impulsada a partir de 1972, aplica principis basats en l'anàlisi lingüística, en l'autocentrament i en les necessitats pràctiques quotidianes de l'escriptura, tot situant l'aprenentatge de l'espanyol com a segona llengua per als estudis estrangers. Entre els principis seguits per aquesta llista, Castells (1992:11) ens recorda els següents:

- Les úniques lletres a utilitzar provenen de l'alfabet espanyol i es poden trobar sense dificultats en els sistemes d'escriptura i d'impressió.
- Cap lletra o combinació de lletres no es pot llegir de més d'una manera.
- Cada fonema té la seva pròpia forma escrita.
- No s'utilitza cap norma ortogràfica que pugui induir un parlant maia a pronunciar

erròniament un mot en espanyol. Tanmateix, alguna combinació de lletres no espanyola i alguna xifra utilitzada com a lletra, serveixen per a transcriure els sons que no existeixen en espanyol.

- En els dialectes de la mateixa llengua, es posa l'accent en les semblances i les diferències no han de ser exagerades.

A l'apartat 8.1. farem una exposició més sistemàtica dels principis aplicats per a la grafització en una estandardització autocentrada.

Continuant amb els casos de distorsió pot ésser interessant també de comentar el cas de *la llengua armènia*: sense abandonar el seu alfabet propi diferent del ciríl·lic, la grafia de l'armeni de l'antiga URSS separada de la de l'armeni de Turquia i de la diàspora és deguda també a raons d'interferència que han dificultat el seu autocentrament.

Al límit, una *grafia aliocentrada* (és a dir no definida per mitjà de criteris autocentrament) porta a la dialectalització i a la patuesització de la llengua. Són exemples d'aquestes situacions extremes algunes llengües minoritzades a Europa i fora d'Europa. A Europa (on podria semblar que els processos de desigualtat fossin menys marcats) podem trobar, per exemple, grafies clarament patuesitzants en l'occità abans de l'estandardització en què la grafia utilitzada era calcada de la francesa i cada parlar local era escrit a la seva manera sense cap interès d'homogeneïtzació ni sistematització. La grafia pre-estàndard *aranesa* també era un exemple d'aliocentrament (centrat en l'espanyol o en el català, v. pàgs precedents). Fins fa poc també *la llengua amazigha* era escrita segons la grafia de la potència colonial. La comparació per exemple dels treballs pre-estàndards sobre la llengua amazigha elaborats sota dominació espanyola (Ibáñez, Sarrionandia etc.) i els elaborats sota interferència francesa (Justinard, Lamzoudi etc.) fan tenir una idea d'aquest veritable disbarat que han estat els sistemes de transcripció. (Per a més detalls observeu a l'annex corresponent a l'apartat 10.3 els sistemes de transcripció que hem hagut d'habilitar a l'hora de fer el recull de lèxic).

Un altre exemple de grafia que pot ésser considerada patuesitzadora és la grafia escollida per al *benasquès* per Ballarín; per a aquest parlar estretament relacionat amb el català (p. 65) Ballarín (1972) escull de manera arbitrària, per a la transcripció del fonema /k/ el símbol <k> i en resulta així una grafia que l'allunya absurdament del diasistema del català al qual pertany segons hem comentat més amunt. Observant aquesta tria gràfica paral·lelament a l'ús social del *benasquès* és fàcil d'interpretar la funció aïlladora i folkloritzant que té aquesta grafia.

És, doncs, una asseveració generalitzable que la grafització de les llengües ha estat objecte, en general, d'*interferències* múltiples. Recordarem encara alguns altres casos més allunyats o menys coneguts que els precedents:

Un exemple de retard en l'estandardització de la grafia ens l'ofereix la llengua *luyia* (Abdulaziz, 1991:194) una llengua bantu de Kenya que abans de 1942 era escrita segons quatre ortografies diferents relacionades amb quatre esglésies cristianes existents al territori. D'altres casos de distorsions degudes a influències religioses els ofereixen la llengua *tiv* de Nigèria (Jockers, 1991:145-156) i la llengua *nyanja* de Malawi.

Un altre exemple d'interferència és el de la llengua *oromo*, una llengua cuixítica coneguda també impròpiament com a "gal·la" i parlada a Etiòpia i a Kenya. Segons Abdulaziz (1991:200) aquesta llengua és escrita a Etiòpia generalment amb alfabet amhàric i a Kenya amb alfabet llatí, la qual cosa mostra la influència determinant del marc estatal en l'elecció de la grafia.

Ja hem vist la interferència en la grafització a l'antiga URSS en tractar del cas del romanès de Moldàvia. Tornarem a exposar d'altres exemples d'interferència a l'antiga URSS, especialment en l'aspecte del lèxic.

La influència de les fronteres estatals també s'ha fet sentir en la grafització diferenciada de la

llengua *hausa* a Nigèria i a Níger (Furniss, 191:101-105).

Des d'un punt de vista general podem dir, doncs, que la grafia revela d'una manera molt clara l'existència o no d'una *voluntat d'autocentrament*. Revela concretament l'existència d'un enfocament d'estandarditzador o d'un enfocament antropologista tal com ho hem assenyalat al capítol 4.

La manca d'enfocament estandarditzador en la grafització de noves llengües (Tucker, 1971:618) també pot seguir d'altres criteris que podríem anomenar científistes, proposant representacions massa estrictament fonologistes orientades a l'estudi exterior de les llengües però no sempre útils per a les llengües concernides. L'excés de signes diacrítics o de signes especials no inclosos en els teclats més estesos representen dificultats afegides per a l'extensió social de la codificació. Els dígrafs, corrents a les llengües europees, són difícilment acceptats per la majoria de lingüistes per a les llengües africanes. Les llengües americanes també es troben amb dificultats semblants. Ja hem comentat més amunt la grafització de les llengües maies de Guatemala. El sistema de grafització utilitzat per a la llengua *Nahuatl* (plagat de diacrítics i de signes especials) (Lastra, Yolanda&Horcasitas, Fernando, 1983:267) és també un exemple clar de grafització científista. En un cas pròxim com el de la grafització de la llengua basca la utilització de les lletres amb titlla (en comptes dels dígrafs <rr> i <ll>) no es va superar a la pràctica fins als anys 60 en què l'ús social de la llengua basca va començar a estendre'n socialment l'escriptura (Eukaltzaindia, 1988:384).

La importància de la grafia ha estat destacada també pel fet que influeix fortament en la llengua oral. En alguns casos, pronúncies habituals ja establertes poden veure's modificades per la llengua escrita. Haugen&Markey (1972:39) recorden que en suec consonants finals com les de "huset", "att" o "och" són pronunciades per un nombre creixent de parlants per influència de la llengua escrita. Aquest fet també ha estat constatat en anglès, en què algunes pronúncies recuperen l'articulació de la <t> de mots com "often" o "listen", on havien estat habitualment mudes (Joseph, 1987: 67). Aquest procés també és detectable en el català de les

generacions més joves en pronúncies acostades a l'escriptura de mots com "arbre" i "estiu" (habitualment pronunciats, el primer amb la primera <r> muda i el segon amb la <e> inicial com a [i]).

Un segon aspecte de l'estandardització és la **selecció morfosintàctica**

Alguns autors com Haugen (1987:60) anomenen aquest aspecte gramaticació. En el nostre cas mantenim la denominació que hem determinat al començament d'aquest apartat 7.1.

L'objectiu de la selecció morfosintàctica és doble: la tria de les formes dels diferents parlars i l'optimització de recursos expressius. Calveras (1985:82) remarca que la "*gramàtica literària general*" (és a dir, estandarditzada) representa sobre les gramàtiques dels parlars vius una selecció, una simplificació i un perfeccionament.

De manera habitual es deixen de banda les formes marginals d'àmbit subdialectal i es depuren les influències estrangeres. La simple depuració ja dona una primera base per a l'elaboració de la llengua estàndard ja que el restabliment de les formes genuïnes aproxima les possibilitats d'homogeneïtat.

Des d'un punt de vista general la morfosintaxi és l'àrea de més difícil estandardització ja que la variació morfosintàctica realment existent entre els diferents parlars és difícilment reduïble de manera que la llengua estàndard pugui complir les seves funcions de comunicació supradialectal i de precisió sense posar de manifest divergències importants respecte als diferents parlars.

La composició de la morfologia és, doncs, en general més restrictiva que en altres àrees com el lèxic. Per exemple, la codificació composicional de la llengua bantu *Shona* (de Zimbabwe) (Doke, 1971 Vol 7:688-689) es basa en la consideració de sis dialectes dels quals només dos ("karanga" i "zezuru") són utilitzats en l'estandardització de la gramàtica, mentre que el

diccionari s'esforça per incloure tant com sigui possible mots d'altres dialectes (com el "maryika" i el "ndau"). Finalment algunes aportacions (del "korekore") són esparses i pel que fa a la resta de variants, són evitades.

La morfosintaxi estàndard té, doncs, dificultats per a ésser realment comprensiva i és l'aspecte pel qual alguns estandarditzadors postulen de triar un sol dialecte concret per a l'estandardització.

Aquesta unicitat però no té perquè ésser general en tots els àmbits de la morfosintaxi ja que en alguns aspectes és possible una estandardització composicional aconseguint paradigmes més diversificats. Aquest és, per exemple, el paradigma dels demostratius catalans proposat per Fabra per a la llengua literària, que recull elements utilitzats només parcialment per diferents dialectes.

En aquest sentit, Hutchison (1991:133) ens recorda la necessària selecció dels "dialectes més complets" en l'estandardització d'algunes llengües com el *kanuri* de Nigèria i Níger, el *gulmacena* de Burkina Faso i el *quítua* dels Andes americans.

En el terreny de la morfologia és imprescindible d'assenyalar els esforços importants de síntesi de Loïs Alibèrt en la seva *Gramatica Occitana segon los parlars lengadocians* en què recull dades detallades d'almenys catorze dialectes diferents, en una obra que és un bon exemple d'estandardització composicional.

En el cas *basc* la codificació efectiva de la morfologia començà l'any 1964 al Congrés de Baiona amb l'estandardització de la declinació nominal (Euskaltzaindia,1988:401). Les dificultats més marcades s'han presentat en l'estandardització de la conjugació verbal establerta només parcialment en l'àmbit dels verbs irregulars al Congrés de Baiona de 1964 esmentat (Euskaltzaindia, 1988:404). Més tard, el debat entre les variants guipuscoano-navarreses i les labortanes es resolgué: "finalment les formes verbals guipuscoano-navarreses

resulten guanyadores; tot i així en algunes formes del potencial i del subjuntiu es tenen en compte les variants del labortà" (Altuna, 1977:671-672).

Un cas interessant a destacar és el del *francès del Quebec*. Segons ens recorda Daoust-Blais (1983:211) l'*Office de la langue française* postula que "*si la llengua francesa al Quebec ha de sobreviure a les pressions d'un medi nord-americà de llengua anglesa ha d'adherir-se a les mateixes normes que prevalen en altres països francòfons i especialment a França. Cap variació en la morfologia o en la sintaxi no pot ésser tolerada...*".

Es tracta, doncs, d'un exemple clar en el camp de la morfosintaxi del caràcter relatiu de l'estandardització en relació a les influències que incideixen damunt els grups lingüístics, que comentàvem a l'hora de descriure els processos d'individuació.

Un tercer aspecte de l'estandardització que hem assenyalat a l'inici del capítol és la **selecció i modernització del lèxic**.

Com a primera observació general convé distingir entre d'una banda la selecció del lèxic (procés de tria fet a partir del repertori existent en els diferents parlars) a i d'altra banda la modernització del lèxic (procés d'enriquiment del repertori lexical per a adequar-lo a les necessitats de la innovació tecnològica i cultural). Podem distingir, doncs, entre una tasca que es limitaria a una selecció dels recursos existents i una altra tasca que es basaria en la creació de neologismes.

La realitat és, però, més complexa. En primer lloc perquè a partir dels recursos existents en els diferents parlars es poden desenvolupar materials lexicals per a la llengua estàndard més enllà de la simple selecció; i també perquè la creació de neologismes pot no correspondre amb les necessitats de modernització pel fet que, en llengües fortament sotmeses a la influència d'una llengua dominant molts neologismes poden tenir una funció de depuració del lèxic més que no pas la seva modernització. Insistirem més endavant (apartat 8.3) en la precisió d'aquests

conceptes. Mantindrem, però, ací aquesta distinció entre selecció i modernització perquè ens pot ésser útil en una exposició general.

La *selecció* posa l'accent en l'aspecte composicional del lèxic en la construcció de la llengua estàndard. En aquest sentit és interessant de destacar dos fenòmens principals: en primer lloc el grau d'amplitud comprensiva de la tria del lèxic en el procés composicional. La composició de la morfologia és, doncs, en general més restrictiva que en altres àrees, com el lèxic. Per exemple, ja hem explicat més amunt la codificació composicional de la llengua bantu *Shona* de Zimbabwe (Doke, 1971 Vol 7:688-689) que es basa en la consideració de més dialectes en l'elaboració del diccionari.

Aquest també és el cas del *basc unificat* que recull elements de dialectes excèntrics com el biscaí. Igualment és el cas de l'alemany unificat que recull com a formes lexicals alternatives possibles, les pròpies de dialectes allunyats en aspectes fonètics i morfològics.

D'una manera general podem observar que la composició lexical té una funció compensatòria del caràcter restrictiu que tenen d'altres aspectes de la composició estandarditzadora.

Des d'un altre punt de vista cal advertir també que aprofundint en la tasca de selecció, el lèxic estàndard pot tenir una funció estilística en la mesura que ajuda a perfeccionar els recursos expressius, assignant per exemple usos precisos a diferents variants lexicals.

L'altre aspecte que hem comentat referent a l'estandardització del lèxic és la *creació neològica*. En aquest cas convé comentar algunes qüestions importants. En primer lloc cal constatar que aquest aspecte de la creació neològica és on es posa de manifest més clarament que el lèxic és l'àrea de la llengua més sotmesa a interferències; la manca d'estandardització d'una llengua es reflecteix en el fet que les necessitats terminològiques de la innovació tecnològica i cultural s'hagin de cobrir per mitjà de manlleus a d'altres llengües, manlleus sovint no sotmesos a un procés regular i autocentrat d'adaptació. En una situació de

subordinació, el manlleu lexical, sobretot si és massiu i incontrolat, pot representar una via important de penetració de les interferències que porten a la substitució; la incorporació de lèxic d'altres llengües sense un procés adequat d'adaptació pot distorsionar el sistema fonètic i introduir elements d'interferència en la morfologia.

El control de la neologia és també una manera molt directa de mantenir una relació de subordinació. Aquest és el cas de la política lingüística a l'antiga URSS en la qual no sols es promovia la utilització de l'alfabet ciríl·lic en llengües de tradició no eslava (com és el cas del moldau, dialecte romanès) sinó que s'induïa a recórrer a manlleus sistemàtics del rus per a la provisió de neologismes. Desheriyev (1983:444,445) per exemple nega l'autonomia en la creació de neologismes per a les llengües minoritzades de l'URSS i justifica els manlleus massius del rus amb el pretext simplista que l'anglès posseeix també un lèxic constituït de manera important de manlleus. En aquest mateix sentit insisteix Imart (1983:211-240) que recorda que com a tret general de la política lingüística a l'URSS envers les llengües minoritzades "l'eliminació de les tècniques d'adaptació titllades de puristes" i la imposició de la terminologia político-cívica encunyada per la llengua russa.

Altres cops convé assenyalar, doncs, que els fenòmens estudiats en els processos d'establiment i d'estandardització no poden ésser considerats de manera absoluta sinó que són relatius i depenen de les condicions concretes de cada procés. Per al cas de l'anglès cal constatar que justament la incorporació de nombrosos llatínismes fou l'expressió de l'ús social d'aquesta llengua; aquest no és el mateix cas de llengües interferides sotmeses a un procés clar de minorització, és a dir, de restricció o estancament dels seus usos socials. En un cas la interferència lingüística ha acompanyat l'extensió de l'ús; en els altres és una prova de la seva reducció.

Totes les llengües en procés d'estandardització tenen, doncs, una necessitat imperiosa de desenvolupar la creació neològica. Els punts més destacables són, d'una banda, la creació i la implementació de lèxics especialitzats per a diferents àrees de la tècnica o de la cultura que la

llengua que s'estandarditza ha d'ocupar; i d'altra banda, els criteris lingüístics a aplicar en la incorporació de neologismes, amb el dilema principal que es presenta en la tria entre les arrels grecollatines (que són les que utilitzen les llengües més relacionades amb els avanços tecnològics i científics) i les arrels de creació pròpia. Aquest dilema es planteja amb més cruesa en les llengües no indeoeuropees a causa de la dificultat més gran per a integrar dins el seu sistema lingüístic estructures procedents del grec i del llatí. De manera més general cal escollir entre la simple transcripció fonètica del terme en qüestió de la llengua estandarditzada de referència (manlleu), i el desenvolupament de termes a partir de l'elaboració d'arrels i de sufixos propis. L'experiència demostra que la solució més viable des del punt de vista sociolingüístic és situada en un equilibri adequat entre aquests dos extrems.

Tal com remarcarem en diferents passatges d'aquesta tesi a l'hora de tractar de la creació neològica, cal observar que es tracta d'un procés de caràcter social i polític important i que demana el desplegament d'importants mecanismes i recursos. Sovint és el resultat de diferents formes de col·laboració entre diferents àrees polítiques (com la col·laboració entre els Països Baixos i Bèlgica en el desenvolupament de la llengua neerlandesa) i fins de diferents llengües (com el cas de les llengües escandinaves al si del Consell Nòrdic i el de les llengües romàniques estatals al si de l'anomenada Unió Llatina).

Ja hem assenyalat (a l'apartat 6.3) com aquesta col·laboració és relativa i depèn de les forces socials que intervenen en cada època concreta tant a l'interior com a l'exterior de les comunitats lingüístiques relacionades

Els esforços per la depuració i la neologia han estat particularment importants en llengües que han hagut de sobreviure en un entorn especialment hostil. Aquest és el cas del *romanès*, llengua romànica situada en un entorn d'influència grega, eslava i turca en diferents períodes de la seva evolució. Segons Rosetti (1973:156-157) la tendència ha estat, des del segle XVIII, de substituir els elements eslaus, turcs, grecs antics, italians, perses, hebraics etc. per elements romànics i del neogrec. Ja a partir del segle XVIII els elements eslavònics són substituïts per

elements neogrecs en la literatura religiosa. La influència del francès (primerament a través del rus) es fa sentir sobretot a partir de principis del segle XIX. La llengua francesa esdevé a partir d'aleshores un element important de referència estilística.

El cas del *navajo* (Spolsky&Boomer, 1983:246-250) mostra diferents dificultats que es poden trobar entre els pobles sotmesos a fortes pressions de tipus colonial. Un dels problemes assenyalats és la manca mateixa de compromís dels ensenyants mateixos en el procés de modernització de la llengua. Els autors recorden que sense una clarificació de la situació oficial del Navajo, sense mostrar la necessitat d'una literatura important en aquesta llengua i sense mostrar que és important el seu ús en els diferents camps de la innovació tecnològica, els esforços de desenvolupament terminològic es trobaran frustrats per la manca de suport institucional i de la consideració necessària envers la llengua dins la pròpia comunitat.

L'acceptació general d'una mena de diglòssia ja antiga que ha situat el Navajo com a llengua parlada i l'anglès com a llengua escrita dificulta el procés de modernització terminològica. En aquesta situació el desenvolupament terminològic ha esdevingut important tan sols en els aspectes de la tècnica que afecten la vida quotidiana de la població. En un altre lloc d'aquesta tesi ja hem assenyalat que els objectius estandarditzadors envers aquesta llengua s'han centrat més en la transmissió de la llengua a les noves generacions que no pas en el desenvolupament necessari per a adoptar tots els conceptes de la civilització del l'home blanc.

Un quart aspecte a estudiar és l'elaboració estilística. Des d'un punt de vista general, l'objectiu de l'elaboració estilística és d'un doble ordre: l'optimització dels recursos expressius (per mitjà de l'especialització semàntica i la diversificació de les capacitats estilístiques de la morfosintaxi) i el reforçament de l'autocentrament (per mitjà del desenvolupament de la coherència interna del conjunt del sistema lingüístic).

Tal com recorda Fishman(1983:109) l'elaboració estilística abasta àrees molt diverses: la prosa no tècnica (com és el cas de la llengua somali), el sistema numèric ("convertint un

sistema *nou-i-trenta* en un sistema *trenta-nou* en noruec"), el sistema pronominal en japonès, la simplificació de les estructures verbals i fonològiques en hebreu modern etc.

L'elaboració estilística és el darrer estadi de l'estandardització i forma part de la noció anomenada per Lamuela (1987) "compleció". En les definicions exposades en aquesta tesi, l'elaboració estilística és el desenvolupament de la llengua que ha de fer possible la versatilitat estilística, objectiu de tota situació de normalització (o, amb més precisió, d'establiment).

D'acord amb les idees que hem anat desenvolupant al llarg del nostre estudi podem dir que un procés de codificació ben endegat ja constitueix un inici d'elaboració estilística ja que esdevé un primer nivell d'organització dels materials lingüístics amb resultats evidents en l'expressivitat dels estils formalitzats.

Calveras(1925:22) ens recorda, incidint en aspectes estilístics en la seva proposta de construcció del català literari, que *"el llenguatge literari és una ampliació de la llengua viva...n'és una ampliació perfeccionada, és a dir, un desenrotllament ulterior, per tal que basti a totes les exigències del conreu literari; i és una ampliació generalitzada perquè pugui ésser l'instrument general del comerç de la producció escrita"*. I també (ibid:182) ens parla de la necessitat d'aprofundir en el coneixement de l'estilística *"aquella part de la gramàtica que tracta sistemàticament dels modismes i preferències de la llengua"*; i es refereix en diferents apartats al llarg de l'obra al *"perfeccionament de la trama (de les estructures bàsiques) de la llengua"*.

Aquest autor remarcava, doncs, ja en el seu temps, la importància dels desenvolupaments estilístics en la construcció de la llengua literària.

Des d'un punt de vista general convé advertir que el concepte d'elaboració ha estat utilitzat per alguns autors seguint Kloss (1972) un sentit molt més ampli que el que donem aquí a l'elaboració estilística. (En aquests casos, el terme "elaboració", és utilitzat com a traducció de

l'alemany "Ausbau", designant per tant el conjunt de processos de codificació i compleció a què ha estat sotmesa una llengua en el seu procés d'individuació). No cal dir que aquest no és el sentit que li donem al present apartat.

Continuant amb el nostre concepte d'elaboració estilística. Convé assenyalar que, des d'un punt de vista sociopolític, el desenvolupament estilístic és una de les marques fonamentals de subordinació tal com ho comenta Lamuela (1994:53) *"La llengua subordinada, per contra, té un sistema estilístic limitat i sovint fragmentat segons les diverses zones geogràfiques on es parla"*.

En català existeix una elaboració estilística poc desenvolupada ja que la reflexió entorn de la llengua s'ha centrat en la descriptiva i en la prescriptiva. La precarietat de l'ús social de la llengua fa que el català sigui a hores d'ara una llengua gairebé "monoestilística" és a dir que posseeix, amb prou feines desenvolupat només un estil formal, l'anomenat "català literari" desenvolupat per Pompeu Fabra. Alguns estils periodístics s'han desenvolupat parcialment als anys 30 i a partir dels anys 80, però els anomenats "llibres d'estil" dels mitjans de comunicació tot i haver-se esforçat per a acostar la llengua a les varietats parlades no han fet una veritable elaboració estilística ben fonamentada en criteris sòlids d'estandardització. Només alguns autors com Joan Coromines han fet ocasionalment algunes consideracions estilístiques ben fonamentades. La raó de les mancances actuals és que un desenvolupament estilístic demana un coneixement profund de la llengua que alguns dels creadors del llenguatge dels mitjans de comunicació no posseeixen; és per això que, fora d'alguna excepció, tan sols han aconseguit de fer un "català light" apte per al consum d'una població poc exigent envers els recursos expressius de la pròpia llengua i en molts aspectes poc sensible envers la interferència de la llengua espanyola.

L'autor que ha estudiat en l'època contemporània més a fons l'estil de la llengua catalana ha estat el gramàtic ja esmentat més amunt, Josep Calveras en la seva obra de 1925, *La reconstrucció del llenguatge literari català*. Aracil (1983:102-103) n'assenyala alguns

aspectes, contraposant les concepcions de Calveras amb les del "cercle familiar" (statu quo) que Aracil considera centrat únicament en el purisme. *"Calveras parla insistentment de capacitat de producció, i d'exigències de la producció i s'ocupa prou més de l'ampliació i del perfeccionament que no pas de la pura depuració...té molt clarament la idea de la diferenciació funcional de la llengua i de la pluralitat dels gèneres del discurs"*. Aracil reproduïx un fragment de Calveras que troba especialment remarcable *"és una usurpació injustificada que el llenguatge literari surti fora del seu camp a envair tota la producció escrita"*; i acaba assenyalant que Calveras *"insisteix de manera especial en la continuïtat amb el parlar viu"*.

Pel que fa a d'altres llengües en procés d'estandardització, Furniss (1991:105) recorda que "el desenvolupament d'un estil periodístic particular ha estat un dels desenvolupaments més remarcables de la llengua hausa durant els darrers trenta anys".

Per tot el que hem comentat es pot comprendre fàcilment que l'elaboració estilística sigui l'aspecte més sensible a la imitació de llengües de prestigi, qüestió que comentem a l'apartat següent quan ens referim a la imitació d'un sistema superposat precedent. Quan la llengua preserva la seva vitalitat aquest factor d'imitació que serveix per a afaiçonar diferents detalls de la forma lingüística té sens dubte un efecte positiu ("cosmètic"); però en situacions d'inestabilitat una imitació massa forçada pot arribar a desfigurar trets essencials de la llengua. En aquest sentit, els comentaris de Galand (1989:347) referents al perill d'imitació de les estructures franceses en algunes obres literàries cabilenques semblen ben avinents.

7.2. Evolució i incidències de la llengua estandarditzada

És possible l'estudi de diferents aspectes en l'evolució del procés d'estandardització.

7.2.1. Procés de composició

Un primer aspecte fa referència al seu *procés de composició*, és a dir, a la intervenció dels diferents elements possibles en la seva formació.

a) Una primera línia a estudiar en l'emergència de l'estandardització és la *composició geogràfica* de l'estàndard. Un dialecte fa sovint la funció "pal de paller" en la construcció de l'estàndard. És evident que sempre existeix aquest factor referencial i d'expansió d'un determinat dialecte (o d'uns determinats dialectes), encara que pot ésser més o menys accentuat. Aquest fenomen es produeix perquè l'estandardització que és un fenomen que té un fonament en la identificació i la imitació social sempre es fonamenta en les formes lingüístiques "més prestigjades", les quals solen coincidir amb les dels parlars de les capitals (o dels centres de poder, en general). Però aquest fet no vol pas dir que la formació de l'estàndard hagi de ser forçosament unitarista. Lamuela (1995:16) recorda els diferents casos possibles de codificació atenent al procés de composició geogràfica: *codificació unitarista* (la que construeix una única varietat codificada a partir d'una única varietat); *codificació composicional* (la que arriba a una única varietat codificada partint de diverses varietats anteriors); *codificació plural* (la que ofereix diverses varietats codificades compatibles); *codificació independent* (la que tracta varietats diferents com a llengües separades).

La codificació composicional no és sempre exactament equilibrada respecte a totes les varietats sinó que té en compte l'aspecte ponderatiu del que hem anomenat "àrea gravilectal" a l'hora d'explicar el procés d'individuació. Es tracta, doncs, d'una *composició ponderada i heterogènia* fonamentada sobretot en uns parlars determinats, compresos en general en una àrea geogràfica determinada que hem anomenat "àrea gravilectal" (v. p.59).

b) *Composició diacrònica*. Un altre aspecte de la composició considera els elements de la llengua d'èpoques anteriors que integren l'estàndard. Tot estàndard pel fet de basar-se en la fixació de les formes i en l'explotació dels recursos estilístics posseeix elements de la llengua

del passat, a diferència dels parlars orals més subjectes a la variació i lligats als usos més immediats.

c) Un tercer aspecte a considerar en la composició de la llengua l'estandard és *la imitació d'un sistema superposat precedent* (fenomen que podríem anomenar "emulació") en l'elecció de les propostes estandarditzadores. Joseph (1987:49) assenyala que de resultes de la influència de la llengua francesa fins al punt que l'aristocràcia russa esdevingué a apartir del segle XVIII bilingüe en francès, "el francès va furnir un model principal per a l'estandardització del rus i d'altres llengües eslaves modernes". Aquest mateix autor recorda la influència del grec en la formació del llatí clàssic (ibíd:50) i assenyala semblantment la influència de l'italià, del llatí i del grec en l'elaboració del francès estàndard del segle XVI (ibíd:131-159). De manera semblant és possible de trobar l'empremta llatina i grega en la formació del català clàssic i literari i la influència francesa en el desenvolupament estilístic més recent de la llengua catalana.

L'"emulació" consisteix en la imitació d'un referent de "prestigi" tot mantenint la pròpia identitat lingüística bàsica; es tracta d'un fenomen que caldria diferenciar bé de la superposició d'una llengua que tendeix a ocupar usos socials i que porta, per tant, a la substitució.

d) Un quart aspecte a considerar són les *interferències* degudes al contacte entre llengües. Aquestes interferències poden ésser assimilades per mitjà d'un procés d'adaptació o poden tenir conseqüències distorsionadores per al sistema lingüístic interferit i contribuir així a accelerar el procés de substitució. Quan el procés d'estandardització és avançat la llengua estandarditzable és objecte d'un procés de depuració de les interferències que porta a adaptar-les a les característiques de la llengua o a substituir-les per d'altres elements de creació pròpia.

Convé distingir, en general, el fenomen de la interferència del de l'emulació que hem tractat al paràgraf precedent ja que, en general, la interferència (en tant que influència no assimilada) pot ésser contrària a l'autonomia lingüística que és un dels objectius de l'estandardització.

Exposem d'una manera més detallada els criteris de codificació i d'estandardització a l'apartat 8.0.3.

7.2.2. Incidències de la llengua estandarditzada

Un altre aspecte d'estudi en l'evolució del procés d'estandardització és el de les incidències que segueix a partir d'un primer moment d'establiment:

L'estandardització pot ser des d'un punt de vista general, *coherent* o *incoherent*.

D'acord amb el que hem observat més amunt, l'estandardització no es desenvolupa pas de manera homogènia i lineal sinó que pot tenir una evolució variable que pot conduir a diferents resultats.

Anomenem *estandardització coherent* aquella que és capaç de mantenir un equilibri estable entre la llengua estàndard i les diferents altres varietats de la llengua.

Una estandardització coherent demana un cert grau d'homogeneïtat interna però no pas absoluta. L'estandardització pot respondre a una organització interna amb una varietat única de llengua estàndard i un sol centre estandarditzador, i es parla aleshores de *norma monocèntrica*, però són nombrosos els casos de *norma pluricèntrica*.

Més amunt ja hem apuntat en aquest sentit el cas luso-brasil·ler. Les varietats de llengua estàndard portuguesa i brasilera presenten normes lleument diferents d'escriptura i de pronunciació. Un altre cas conegut és també el de l'anglès amb una norma pluricèntrica amb models més consolidats: el British English i l'American English encara que també són conegudes les variants d'Austràlia i es parla també d'anglès de l'Índia i d'altres zones

geogràfiques. Clyne, M. et al. (1992) exposen nombrosos altres casos de pluricentrisme en diversos continents: espanyol (d'Europa i d'Amèrica), neerlandès (d'Holanda i de Flandes), suec (de Suècia i de Finlàndia), alemany (de les dues Alemanyes, de Suïssa i d'Àustria), francès (de França, del Quebec, i en alguns aspectes de Bèlgica i de Suïssa), àrab (del *magreb* i del *magreb*), coreà (del Nord i del Sud), xinès (mandari, catonès, wu...), armeni (oriental o de l'antiga URSS i de l'Iran i occidental, d'Orient Mitjà i de la diàspora), serbocroat (serbi i croat), hindi-urdu (hindi de l'Índia i urdu del Pakistan), malai (de Malàisia i d'Indonèsia) etc.

Tal com es pot veure, els casos de pluricentrisme tenen lloc en situacions de separació geogràfica i també en situacions d'inclusió en sistemes polítics diferents.

En una escala més reduïda podem considerar com a norma pluricèntrica la de la llengua occitana que permet desenvolupar varietats de la llengua estàndard en regions determinades. Hi ha un estàndard general occità, però la normativa també permet el desenvolupament d'estàndards marcats per la varietat provençal, per la varietat gascona etc, dins unes normes generals compartides i convergents.

Podem dir, d'una manera general, que el moment actual de desenvolupament de les llengües ha portat a una evolució cap al pluricentrisme; aquest fenomen és una mostra clara que la varietat en el procés d'estandardització és reduïble però no pas eliminable.

Anomenarem, en canvi, *estandardització incoherent* aquella que no és capaç de mantenir un equilibri estable entre la llengua estàndard i les diferents altres varietats de la llengua. Una estandardització incoherent tendeix per tant a la desintegració del sistema d'equilibri i a llarg termini acaba en la secessió o en l'obsolescència.

Una estandardització incoherent respon en general a situacions de subordinació que fan que augmentin les forces tendents a la disgregació de la comunitat lingüística i s'afebleixi la força simbòlica i representativa de la llengua estàndard.

En una estandardització incoherent hi tenen una importància creixent les tendències secessionistes. Aquestes tendències poden ésser molt avançades com en el cas del galleg (respecte a la norma galaico-portuguesa) en el qual la norma oficial és espanyolitzant tal com ho hem exposat més amunt als apartats 6.2, 6.4c, 7.1 ; d'altres casos són menys accentuats com el secessionisme flamenc respecte al neerlandès (que es pot considerar superat després de l'establiment el 1980 de la Unió Lingüística Neerlandesa o *Taalunie*) o les tendències secessionistes minoritàries del blaversime valencià respecte a l'estàndard català.

A la fi del procés una situació d'estandardització incoherent accentuada acaba en la *desaparició de l'estandardització*. La llengua estàndard ja no compleix (parcialment o totalment) les funcions que li són pròpies; l'estandardització s'acaba, doncs, per *secessió* o per *obsolescència*. Ens trobem en un cas de secessió quan un parlar o un conjunt de parlars se segregen de la llengua estàndard. Normalment la secessió demana l'existència d'unes condicions de desenvolupament d'una norma pròpia i diferenciada. Aquestes condicions existeixen en casos de separació geogràfica (com és el cas de l'Àfrikaans separat del neerlandès per trets lingüístics i per una distància geogràfica que ha permès un desenvolupament autònom). Segons Geerts (1992:72) "l'Àfrikaans no pot ser (o ja no pot ser) descrit com una varietat ...de l'holandès". Però també hi pot haver secessió per interferència, tal com ho hem assenyalat a l'hora de tractar de la distorsió de la individuació a l'apartat 6.4c. Ens podem referir, doncs, a obsolescència, en casos accentuats de subordinació en què una varietat estàndard o en procés d'estandardització pot ésser abandonada socialment a causa de l'avanç d'un procés de substitució (cas de l'occità antic, del mexicà, del baix saxó, etc.).

Les tensions endògenes (separació de l'estàndard respecte a les varietats parlades) també poden portar a situacions de crisi (diglòssia, tal com ha estat estudiada en el grec i en l'àrab) i d'obsolescència (com el cas del llatí que donà lloc a les llengües romàniques).

L'obsolescència pot ésser, doncs, de dos tipus: *obsolescència per substitució* i *obsolescència*

per distanciament, responent a aquests dos factors fonamentals.

En un orientació contrària a les incidències anteriors podem trobar fenòmens d'*integració* (contraris a la secessió) i de *reestabliment* (contraris a l'obsolescència). El caràcter relatiu de la individuació, tal com ho hem explicat al capítol 6 fa que aquests fenòmens en sentit contrari siguin possibles. No insistirem en el fenomen de la integració segons el qual diferents parlars es reconeixen en una mateixa llengua estàndard per tal com és un tema que hem tractat repetidament en la nostra exposició.

Convé en canvi comentar alguns dels aspectes del fenomen del reestabliment d'una llengua estàndard abans obsoleta. Advertirem prèviament que fem el terme reestabliment en el sentit que Lamuela (1994) dóna al fenomen de l'establiment de les llengües centrant en el nostre cas l'atenció en la relació entre la llengua estàndard i la seva comunitat parlant. Feta aquesta precisió es comprendrà fàcilment que no tot procés d'obsolescència és igualment reversible ja que per a garantir la validesa social del fenomen cal garantir, en primer lloc, l'existència d'una comunitat parlant que pugui prendre la llengua estàndard com a instrument comunicatiu de referència.

Els casos d'obsolescència per distanciament semblen, doncs, més difícilment reversibles, ja que, en aquesta modalitat, la situació lingüística ha evolucionat (com en el cas de les llengües romàniques) envers nous estàndards que ocupen progressivament els usos de la llengua esdevinguda obsoleta. Les tensions entre la llengua estàndard "mare" i les llengües estàndards "filles" es poden prolongar durant llarguíssims períodes de temps i tenir èpoques de predominança de la llengua "mare" i d'altres de predominança de les llengües "filles". L'evolució de les llengües romàniques ofereix molts exemples en aquest sentit. Períodes de repartiment de funcions o diglòssia poden també tenir una durada prolongada tal com ho mostren els exemples de la llengua grega o de la situació lingüística dels països àrabs.

Un dels casos d'evolució històrica prolongada més coneguts és el de la *llengua egípcia*.

Aquesta llengua ha rebut en la seva evolució històrica diferents representacions formals escrites. Cada moment que la llengua parlada s'allunyava excessivament de la forma escrita en vigor, es generava una nova forma gràfica que esdevenia estàndard per a la nova situació evolucionada de la llengua..

Aquest fenomen ha rebut diferents interpretacions. La més elaborada i convincent és la descrita per Vergote (1973:1-4) recollint les descripcions de diferents gramàtics. Situant-se entre els extrems representats per Sethe (*Das Verhältnis zwischen Koptisch und Demotisch und seine Lehren für die Geschichte der ägyptischen Sprache* in ZDMG, 79, 1925) i Stricker (*De indeelung der Egyptische taalgeschiedenis*, Leiden, 1945), Vergote (1973: 3, 4) postula l'existència successiva de tres llengües escrites referencials, les quals, a més, no s'haurien pas imposat sobtadament sinó que haurien compartit diferents usos durant períodes prolongats de temps.

Una primera línia de continuïtat és la representada pels anomenats *antic egipci i egipci mitjà* (modalitat escrita, aquesta segona, que és consolidada vers l'any 2.000 aC però que es prolonga en alguns usos restringits fins vers l'any 230 dC).

Una segona línia té el seu origen en la llengua parlada ja al Regne Mitjà (vers el s.XXI aC) i representada per escrit en diferents papirs hieràtics ja a partir de la XII dinastia. Aquesta línia es consolida com a forma escrita en el *neogipci* del segle XVI al segle VIII aC, i més tard en el *demòtic* que perdura fins al 470 dC.

Una tercera i darrera línia neix de la llengua parlada ja al Regne Nou (vers l'any 1000 aC) i es consolida com a forma escrita diferenciada com a *llengua copta* ja estandarditzada a partir del 350 dC. La llengua copta s'ha mantingut com a llengua parlada fins al segle XVI però ha arribat fins els nostres dies en usos religiosos.

L'observació d'aquest cas singular d'evolució d'una llengua ens mostra que els períodes de

duració de les diferents línies de continuïtat són prolongadíssims i la implantació social de les noves llengües estàndards només es consolida a partir de períodes també llarguíssims de coexistència. En aquests casos d'obsolescència repetida per distanciament que exemplifica la llengua egípcia tenim, doncs, un fenomen evolutiu en un únic sentit i amb ruptures de continuïtat.

Finalment, ens cal remarcar que la *reversibilitat* es produeix generalment en casos d'obsolescència per substitució, és a dir quan la nova llengua estàndard és una llengua dominant. Encara que no és un cas gaire comú existeixen exemples clars en aquest sentit. El més evident és el de la llengua hebrea que ha aconseguit a la segona meitat del present segle una plena implantació social en un territori determinat.